

Profesors P. ZĀLĪTE

MANI MEMUĀRI

II

Latvijas nacionālās valsts idejas
tapšana un viņas izpausmes veidi.

(1892. g. — 1919. gada 18. novembrim.)

1 9 3 5.

„Prof. Dr. phil. Zālītes izdevniecība“

Profesors P. ZĀLĪTE

MANI MEMUĀRI

II

Latvijas nacionālās valsts idejas
tapšana un viņas izpausmes veidi.

(1892. g. — 1919. gada 18. novembrim.)

1 9 3 5.

„Prof. Dr. phil. Zālītes izdevniecība“

ARMIJAS SPIESTUVE.
Rīgā. Multas ielā 1.

Lai top Latvijas republika!

Tas notika Jēnā 1892. gadā. K. Balodis patlaban beidz savu «Nākotnes valsti». «Kaji, man Tev kas jāsaka, panāc šurp, esi tik labs. Tu, Bilstiņmuižas kalēja dēls, jau esi izkalis un līcis pamatus visas cilvēces Nākotnes valstij, kuŗa kā teiksmainā Atlantīda reiz pacelsies iz jūras viļņiem un kur pārticībā un laimē dzīvos neskaitāmi miljoni. Es zinu kādu vaŗās kaltu tautu, kas vēl 19. gadu simteŗa brīvības saulē vergo. Verdzības ķēdēm jākrīt. Latvieŗu tautai jātop pilnīgi brīvai, tādai, kas pati dod sev likumus un seko vienīgi saviem paŗas dotiem likumiem. Latvijai jātop patstāvīgai, neatkarīgai, no Krievijas atdalītai. Viŗa lai ir nacionāla, dēmokratiska latvieŗu republika etnografiskās robeŗās!

Esmu ar karstu dziŗu un lielu skubu studējis Platōnu, Aristoteli un viŗu valstis, anŗļu lordkancelera un lielā zīmoglabātāja Toma Mora ūtopiju par labāko valsts iekārtu, itaŗu filozofa Kampanellas «Saules valsti» («Civitas solis»), Frens'a Bekona «Jauno Atlantīdu» («Nova Atlantis»), Furjē (Ch. Fourier) «Falanks», E. Kabē (E. Cabet) «Ceļojumu uz Ikāriju», Herckas «Brīvzemi» (Freiland), Hellenbacha «Melontas salu», esmu iepazinies ar Hobbsu, Džonu Loku, Rusō ieskatiem par valsti, ar Helveciju, Grociju, Pjera Projektu mūŗīgā miera nodibināŗanai Eiropā un it īpaŗi studējis Kantu, viŗa «Zum ewigen Frieden» («Par mūŗīgo mieru»). Latvija lai ir Dēmokratiska Republika! Darīsim visu, lai viŗa tāda top!» Balodis, Hermīne Zālīte un es zvērējām to darīt.

Dzimtenē pārnācis, es visu darīju, lai pildītu zvērestu un lai neatkarīga nacionāla Latvieŗu valsts taptu. Visur kā vien varēdams un kā prazdams. Kā redaktors ar saviem vadītiem laikrakstiem viŗu saturu tautu apgaismodams, 1905. gada revolūcijā aizstāvēdams pret visiem viŗas verdzinātājiem, izmantotājiem, Rīgā un Pēterpilī rādīdams ceļu, pa kādu ejot var sasniegt neatkarību — suverenitāti.

Valsts ideāls.

Taisnības idejai valstī jāpiepildās.

Bija jāpienāk 1905. gadam, kad 1892. gadā sarakstītais latviešu nacionālā valsts projekts varēja no jauna tikt cilāts un pārrunāts.

I.

Sadzīvi noteicošie pavedieni arvienu vairāk sarīt valsts rokās. Dzelzceļu, degvīna un citi monopōli ir zīme šādā virzienā. Valsts top par visas darbības centrālorganu. Tā ir it kā organisms ar nervu un citām sistēmām un locekļiem, nē, vēl vairāk, kā milzīgs centrālorganisms, sastāvošs no mazākiem centrālorganismiem ar milzumu dažādu locekļu un loceklišu; kā centrālsaules sistēma, sastāvoša no saules sistēmām, planētām un pavadoņiem. Pati dzīvība, dzīve ar visām tās vajadzībām, ir tas spēks, kas visam centrālorganismam liek kustēties un noteic tā attīstības gaitu. Centrālorganisma nervu sistēmai nu jāfunkcionē — jāstrādā tā, ka ikviens organisms, ikviens loceklis var dzīvot, kustēties un attīstīties tā, kā to viņa daba un īpatnības noteic un ka tas pie tam tomēr vēl lai saskanētu ar visa centrālorganisma dabu.

Redzams, ka vajaga būt lielam meistaram, lai varētu ķerties klāt pie šā organisma, vai pat pie viena vai otra organisma locekliša un to tiešām labot nekaitējot visam organismam. Un ja jau lielais ģenijs Platōns priekš vairāk nekā 2000 gadiem prasīja, ka tikai visizglītotākie, visapzinīgākie un pārbaudītākie vadītu valsts likteni, tad mūsu dienās, kur valstis daudz lielākas, tāda prasība jo nepieciešamāka. Tāpat lielākais senatnes zinātņu vīrs Aristotelis allaž un allaž uzsver to, ka valdīt būs tikai tiem, kuri visspējīgāki to darīt. Pēdējais nevar diezgan vien izbrīnēties par to, ka kāds jau tādēļ vien iedomājas būt spējīgs valdīt, ka viņa tēvs bijis valdinieks. Pēc Aristoteļa valdinieki tāpēc vislabāk izvēlami.

Tādi īsti valsts vīri pēc Aristoteļa tad arī rūpēsies, ka ikviens valstī var attīstīt savu īpatnību un tā dzīvot, kā tas viņam pēc tā dabas vislabāk.

Indivīdiem un tautām, kā valsts centrālorganisma organismiem un locekļiem, saprotams, dabiskas tiesības uz pastāvēšanu un savas individuālās dzīves un īpašību attīstīšanu. Tikai tā arī var viss milzīgais centrālorganisms dzīvot savu dabisko dzīvi, zelt, un attīstīties. Jeb tas pēc negrozāmiem mūžīgajiem, dzelzu dabas tikumiem ir notiesāts uz nīkšanu.

Var tik būt: vai nu visu centrālorganisma organismu un indivīdu rosīga individuāldzīvība, kas harmoniski izskan un saskan kādā augstākā visa centrālorganisma dzīvībā, jeb vai, ja atsevišķo indivīdu un organismu īpatnējā dabiskā dzīve un tās attīstība tiek kavētas, tad visa centrālorganisma dzīve top vienmuļīga, pelēka, bez īstas dzīvības. Šādam virzienam ilgāk pastāvēt viss centrālorganisms ar laiku aizsniedz tādu izvirtības stāvokli, kas līdzinās Kanta-Laplasa milzīgajiem pirmatnes «miglas blāķiem», no kuriem pēc mūžīgiem dabas likumiem atkal no jauna sākas jaunu sauļu sistēmu, jaunu centrālorganismu attīstīšanās.

Visi tie, kas, kā piem. Plēve, Pobedonoscevs, sauca pēc centrālorganisma organismu individuālās dzīves īpatnības attīstības iznīcināšanas, nezināja, ko tie dara, jo to prasības bija dabiski visa centrālorganisma vājināšana un nāvēšana. Viņi līdzinājās neprāšām, kuri ķēras viņiem nepazīstamas un nesaprotamas, sarežģītas mašīnērijas riteņos, kuri tie tikai varēja bojāt. Pobedonosceva, Durnova, Goremikina, Plēves un biedru katras personības un tautību apspiešanas politika Krieviju tāpēc arī tikai varēja pievest pie bezdibena. Viņu politika bija kā nāves dvēsmis un ko tā aizskāra, tas sastinga. Viņa bija kā grēks pret svēto garu, jo tā bija nedabiska un vērsās pret ikvienas personas un tautas īpatnību. Tāpēc viņa arī nevarēja palikt nesodīta, jo neviens grēks nepaliek bez soda. Daba jau nav nekāds joku

priekšmets. Jokoties ar sevi tā neļaujas. Dabu uzvarēt var tikai viņai paklausot.

Kā briesmīga sadzīves irēnija tāpēc atskan to saucieni, kas vēl pat tagad nerimst prasīt, ka valsts labā neesot atļaujams attīstīties dažādo tautību īpatnībām. Vai bēdīgo piedzīvojumu un atbaidošu piemēru vēl nav gan?

Valsts nav un nevar būt dabiskas, individuālas personu un tautu dzīves iznīcinātāja, bet gan tikai viņas veicinātāja. Valsts uzdevums — visa organisma un visu organisma locekļu harmoniska, dabiska attīstības veicināšana. Valsts pienākums — visas valsts, visu tautu, visu atsevišķo individu laicīgas un garīgas labklājības attīstīšana, gādāt, ka ikviens var dzīvot savu dabisku dzīvi un attīstīt savas spējas un tomēr visu to izveicīgi tā vadīt, ka visu individu un tautu īpatnējā dzīve radītu harmonisku centrālorganisma kopdzīvi.

Nākotnes valstis tāpēc tikai var būt uz taisnības un vienlīdzības pamatiem dibinātas, savienotas valstis, kurās visiem vienādas tiesības, kurās visa rīkotāji vienīgi tikai viskrietnākie un visizglītotākie un kurās trūkuma un bada neviens vairs nepazīst.

Nākotnes valstīm tā tad jābūt Kanta nacionālām republikāniskām valstīm un šādu valstu savienībām ar augstāku obligātorisku aeropāgu, šķirēju tiesu priekšgalā, kas lai izšķirtu visus strīdu jautājumus tautu starpā un tā nodibinātu un nodrošinātu mūžīgu mieru zemes virsū.

Taisnības principa pilnīgai realizēšanai dzīvē, sabiedrībā, valstī jābūt mūsu laiku galvenākam uzdevumam. Izvest dzīvē, ka katrs dara savu (to heautū pratein, kā Platōns dēfinē taisnības jēdzienu) un ka katrs dabū savu (suum cuique — katram savs), kā Cicersons saka, ir valsts augstākais uzdevums, pie kuŗa visai cilvēcei, ikvienai tautai, ikvienam cilvēkam līdzī jāstrādā. Tuvošanās šim ideālam ir laimei pretim iešana. Viņa aizsniegšana būtu īsta zelta laikmeta sākums zemes virsū. Bet ne uzspiestas laimes, ne uzspiesta zelta laikmeta.

Bērnem nav tik netaisnība, kad viņš izsaucas: Ja man p a v ē l ē t u dzīvot debesīs, tad es labāk izvēlētos eļli! Ne tā! Ikvienam pašam jābūt savam likuma devējam un līdz ar to arī viņa pilnīgam izpildītājam. Ne tev būs to darīt, bet tev pašam būs to gribēt! Citu dotas morāliskas pavēles nav tāpēc nekādas morāliskas pavēles un viņu mēchaniska izpildīšana vēl nav morāle. Vienalga, kas tāds morālisks likumdevējs arī būtu un kādu laimi viņš par tā pavēļu izpildīšanu arī apsolītu! Ikvienam pašam jāatrod, jāattīsta, sev jānodod un arī stingri jāizpilda augstākais morāles princips, kurš skan: «Dzīvo tikai pēc tā likuma, no kuŗa tu varētu vēlēties, ka tas tiktu pacelts par visu sapratīgo būtņu, visu prāta būtņu likumu.» — Ko negribi, lai citi dara tev, to nedari arī citiem.

Kā tas morālē, tā tam jābūt arī sabiedriskā dzīvē. Kantam un Fichtem tāpēc pilnīgi taisnība, ka arī ikvienas tautas neatņemamai tiesībai jābūt: pašai noteikt savu likteni. Arī latviešu tautai viņa nedrīkst tikt aizturēta. Par mūsu latviešu likteņa pašnoteikšanās tiesību, par Latvijas autonomiju (pašvaldību, pēc būtības nākošā nodaļā.

II.

b) Latvijas autonomija¹⁾.

Ja mēs atzīstam Kanta un Fichtes uzstādīto tautu grandiozo pašnoteikšanās principu, un tas mums jāatzīst, ja mēs negribam noziegties pret vienu no cil-

¹⁾ Ar vārdu autonomija mēdz apzīmēt pašlikumību, tiesību dot pašam sev likumus. Jēdziens autonomija tālāk nozīmē individuālo darbības brīvību un filozofijā — tikumiskas gribas īpatnību, patstāvīgi attīstīt augstāko morāles principu — likumu un to sev vis neļauties uzspiest no kādas citas varas. Ar vārdu autonomija juridiskā ziņā apzīmē familiju, kārtu, vispāri kādas sabiedrības kopības tiesību, izdot pašai nosacījumus savu iekšējo attiecību nokārtošanai. Starptautiskās tiesībās par autonomu valsti nosauc tādu neatkarīgu valsti, kuŗa gan ir kādas citas valsts sastāvdaļa, bet kuŗai savās iekšējās lietās tomēr likumdošanas vara.

vēka un tautu dabiskām tiesībām, tad nostājoties uz šā principa, mums arī jāuzstājas par Krievijas dažādo tautu — somu, poļu, armēņu, igauņu, lietavju, latviešu un citu tautu pašnoteikšanās vai autonomiju tiesībām.

Ka autonomas valstis, neskatoties uz katras atsevišķas valsts patstāvību, savā starpā tomēr cieši saistītas to angļu — būru karā pierādīja Anglija ar tās daudzajām patstāvīgām kolonijām. Autonomijas pretinieki kara sākumā pareģoja Anglijas pasaules valsts sabrukumu — saskaldīšanos. Bet notika gluži otrādi. Anglijas un tās koloniju saites kļuva tikai vēl ciešākas.

Gluži citāda aina parādās krievu-japāņu karā. Krievijā valdīja visstingrākā centrālizācijas sistēma. Iznīcināta bija pat pēdējā atlikusē pašvaldības ēna. Atcēla pēdīgi pat daudzkārt apskausto Somijas autonomiju. Apspiesta pagalam bija katra individuālitate un ikviena tautība. Viss bija spaidu važās. Kapa klusums valdīja visā Krievijā. Jā, klusums priekš vētras. Kāds ievērojams Krievijas apstākļu pazinējs pēdējā gadā priekš Plēves nāves izsacījās, ka viņš varot derēt, ka Krievijai jau pienācis revolūcijas priekšvakars. Ilgāk par gadu Plēves politikas nāves dvēsmas Krievija vairs izturēt nevarot. Vai verdzinātāji arī paši jau paredzēja vētru un sāka tāpēc karu, lai ar laimīgu karu uz laiku novērstu tautas vērību no iekšējiem apstākļiem un tai rādītu, ka Krievija vismaz uz ārieni stipra un nepārvarama? Un uz ārieni Krievija arī tiešām vēl izlikās būt stipra. Bet kā birokratija vilās! Neizglitotas un nospiestas tautas masas nespēj atturēties pret izglītotām un brīvām tautām. Kā persiešu milzīgo vergu baru vara savā laikā sašķīda pret saujiņu brīvo grieķu! Japāņu-ķīniešu karā arī varēja vērot kultūras varu, straujas attīstības un individuālas dzīvības pārspēku par sastingumu. Bet tikai mūsu birokrāti un verdzinātāji no visa tā nekā nemācījās. Spaidi un tautu uzturēšana tumsībā turpinājās. Tāpēc tad arī, karā sākoties, viss sāka irt

un šķobīties. Zem vareniem lielgabalu grāvieniem lūza važas. Ausa Krievijas tautu kārotā un tik ilgi sapņos lolotā brīvība, pēc kuņas visas Krievijas ļaužu šķiras bija cīnījušās. Visu viņu asinis plūdušas brīvības cīņā. No strādnieka līdz augsti mācītam akadēmiķim.

Personas neaizskaramība, biedrošanās tiesība, apziņas un vārda brīvība nu izkaŗotas, vismaz uz papīra, bet vai tautām lai vēl turpmāk tiktu aizturēta to likteņa pašnoteikšanas tiesība? Tas nevar un nedrīkstētu tā būt.

Pašnoteikšanās tiesība tautām katrā ziņā nepieciešama. Pašnoteikšanās tiesība vai autonomija viņu neatņemamā tiesība. Skaidra lieta taču, ka no viena centra nevar sekmīgi pārvaldīt visas tik lielas milzu valsts daļas, kuŗām nebūt nav vienādi apstākļi un kuņas arī neapdzīvo vienādas, vienāda rakstura tautas, kuņas runātu vienādu valodu. Ikvienu tauta tāpēc jāvalda citādi. Ka latviešu apdzīvotās zemes apstākļi stipri izšķiras no Iekšķrievijas guberņu apstākļiem, ikvienam apstākļu pazinējam zināms.

Ievērojot tautu raksturu dažādības, ievērojamākie valsts vīri arī nekad nav pilnīgi apspieduši to īpatnības. Pat avīzē «Novoje Vremjā» jau tagad Menšikovs sāk krievu valdībai atgādināt, ka visos laikos prātīgākās valstis devušas lielākām tautībām nevien saimniecisku, bet arī politisku pašvaldību. Tāda pašvaldība piem. esot Šveices kantoniem, Ziemeļamerikas Savienoto valstu valstīm, Brazīlijas Savienoto valstu valstīm, Austrālijai un citām Anglijas kolonijām.

Mums, latviešiem, visu to ievērojot, tāpēc nav ne mazākā iemesla neprasīt pašnoteikšanās tiesības vai autonomiju arī Latvijai. Svarā te krīt arī vēl tas apstākļis, ka Kurzeme Krievijai ar labu padevusies. Viņa nav iekāŗota krievu tautas asinīm. Un pat, ja visa Latvija tā būtu iekāŗota, tad tomēr tas noticis agrāk un nevienai tautai nav uz mūŗību atņemama tās dabiskā pašnoteikšanās tiesība. Latvija

gan arī nekad vēl nav bijusi pilnīgi līdzīgi nostādīta Iekšskrievijas gubernām. Baltijas gubernām vismaz bijuši savi landtāgi, tikai tie nu gan diemžēl nerezistentēja visus iedzīvotājus, bet tikai zināmu šķiru — Baltijas vāciešus. Šādu landtāgu dienas, zināms, tagad jāuzskata par skaitītām. Šimbrīžam vairs var būt runa tikai no pilnīgas Latvijas autonomijas, kuŗas projektu galvenos vilcienos te raugu uzzīmēt. Latvija lai nacionāla brīva valsts etnografiskās robežās.

I. Latvija, kuŗa sastāv no latviešu apdzīvotas Dienvidvidzemes, visas Kurzemes (lietuvji nedibināti prasa, lai daļu Kurzemes pievienotu autonomai Lietavai¹) un Inflantijas.

II. Latvijas saeima (parlaments) sastāv no tautas vietnieku nama, kā visas Latvijas pašvaldības likumu devēja un no šo likumu izpildītājas, no tautas vietnieku skaita ieceltas ministrijas ar ministru prezidentu priekšgalā. Tautas vietnieki izvēlami uz vispārējas, tiešas un aizklātas balss tiesības pamata. Tādu aktīvu un pasīvu vēlēšanas tiesību bauda ikviens cilvēka tiesību nezaudējis 21 gadu vecs Latvijas iedzīvotājs, neskatoties uz dzimumu, tautību un ticību. Ik uz 30.000 iedzīvotājiem vēlams viens tautas vietnieks, kā tas mēdz būt piem. Anglijas kolonijās.

Latvijas saeima var tikai būt viena, t. i. viens vienīgs, uz vispārēju, tiešu un aizklātu balss tiesību pamata izvēlēts tautas vietnieku nams, bez jebkāda kungu nama jeb senāta, kāds, piem., pastāv Austrālijā.

III. Bez Latvijas vispārējās saeimas Rīgā ir Latvijā vēl vispārējas draudžu sapulces un draudžu padomes, kuŗu kompetencei padotas draudžu iekšējas pašvaldības lietas. Draudžu padomes locekļi ar priekšnieku priekšgalā vēlami tāpat uz vispārējas,

¹) Skat. «Lietavas autonomija» «Mājas Viesi» 46. numurā 1905. gadā.

tiešas un aizklātas balss tiesības pamata un kā vīrieši, tā arī sievietes.

Draudžu nolēmumi nedrīkst pretim runāt Latvijas saeimas spriedumiem.

IV. Pirmai Latvijas saeimai jāizstrādā Latvijas satversmes likumi. Viņa arī noteic vai Latvija grib būt fēderācijā (savienībā) ar kādu citu valsti, vai citām valstīm, vai arī nē.

III.

c) Saeimu darbi tuvākā nākotnē.

Valsts forma un likumi var būt nezin cik labi, bet ja paši cilvēki nebūs krietni, tad maz kas būs līdzēts. Audzināšanai tāpēc piegriežama visgalvenā valsts vērība. Tautskolai jābūt brīvai un skolas laikam jāilgst vismaz 6—8 gadi. Apdāvinātākiem uz valsts rēķina dodama iespēja tālāk izglītoties. Mācībai tautskolās jātiek pasniegtai mātes valodā. Skolas galvenais uzdevums audzināt krietnus, gudrus un brīvus valsts pilsoņus. Jāpasniedz skaidra zinātne un jāmāca patstāvīgi domāt. Ticības dogmu vietā jāmāca ētika jeb tikumības mācība.

Par skolu beigušo tālākizglītību valstij jāgādā sarīkojot sistematiskus populārzinātniskus kursus un ierīkojot bibliotēkas.

Tā krietni audzēti pilsoņi gan maz virinās tiesu durvis, bet vērība tomēr piegriežama arī labām tiesām. Ikviens par saviem pārkāpumiem atbild tikai tiesas priekšā. Par tiesnešiem būtu ieceramas tikai ētiski izglītotas un sevišķi krietnas personas.

Nāves sods katrā ziņā atceļams. Ļauns nav atmaksājams ar ļaunu. Likumu pārkāpēji īsti ne sodāmi, bet labojami, jo ikvienam cilvēkam zināmos apstākļos, zem zināmiem iespaidiem jārikojas uz mata tā, kā viņš rīkojas. Tāpēc jāgādā, ka pats cilvēks top citāds, ka viņa griba tiek cēlāka un spējāki tiecas pēc laba, tā, kas saskan ar augstāko morāles li-

kumu, to likumu, no kuŗa ikviens varētu vēlēties, ka tas tiktu pacelts par likumu visām prāta būtnēm.

Pienākumi un nastas jāizdala tā, kā tas ikvienam pa spējai. Ievedams tāpēc nekavējoši progresīvs ienākuma nodoklis.

Agrārlietās izdarāmas radikālas reformas. Pārāk nedabīga parādība, ka Kurzemē piem. kādām 250 personām pieder trešā daļa no visas zemes. Kroņa muižām, kā tas jau aprādīts, jāpāriet bezzemnieku lietāšanā. Latvijas valdībai jā rūpējas arī par privātmuižu atpirkšanu un nodošanu bezzemnieku lietāšanā. Zeme nebūtu sadalāma pārāk sīkās saimniecībās, bet iedalāma tāda lieluma gabalos, kāda apstrādāšana vislabāk atmaksājas.

Šai ziņā izdarāmi rūpīgi izmēģinājumi. Pārāk mazās saimniecības zemi izdalot nebūtu iespējams intensīvi saimniekot un ievērojami pacelt ražas, kas pie mums nepieciešami, jo, ja nav iespējams ievērojami pacelt ražas, tad ja arī izdalītu visu zemi, kā privātipašniekiem piederīgu, tā arī kroņa, panākama tikai vispārēja nabadzība. Var zemi izdalīt vai nedalīt, ja ražas nepaceļ, tad viss velti.

Zeme tāpēc apstrādājama tāda lieluma saimniecībās, kur iespējami sekmīgi izlietāt zemkopības mašīnas u. t. l.

Lai varētu pacelt ražas, tad visos apgabalos, piem., visās draudzēs ierīkojamas parauga saimniecības, noturami sistematiski zemkopības kursi, ierīkojamas pēc iespējas daudz zemkopības skolu un gādājams zemkopjiem zemes uzlabošanai lēts un ilgs kredīts. Neviena no tagadējām kreditiestādēm neizpilda šā nepieciešamā uzdevuma. Mūsu krājaizdevu kases ir priekš zemkopjiem tikai slazdu valgs, jo tādu tik augstu augļotāju procentu zemkopis nekādi nespēj maksāt.

Visas nastas izdalāmas pilnīgi samērā pēc zemes lieluma. Ceļi taisāmi un labojami par naudu un uz visas zemes rēķina, jo ceļi vajadzīgi ne tik vien zemkopjiem.

Darbdienas ilgums uz laukiem, lai neciestu zemkopības attīstība, nokārtojams pēc visā gadā nostrādāta stundu skaita. 2700—3000 stundas gadā pietīktu. Vasarā varētu strādāt pēc vajadzības vairāk, ziemā mazāk. 9—10 stundu caurmērā šimbrīžam pilnīgi pietiek, lai uz laukiem varētu kārtīgi veikt visus darbus. Ar laiku darbdienas garumu, zināms, vēl varētu saīsināt. Lielrūpniecībā, fabrikās, kur sekmīgāk izlietojamas mašīnas, kur darba ražīgums arī tā nav atkarīgs no laika apstākļiem un kur pats darbs caurmērā grūtāks un pastrādājams neveselīgākā gaisā, 8 stundu ilgs darba laiks jau šimbrīžam būtu uzstādāms kā norma. Ja cilvēks fabrikā 8 stundas apzinīgi un čakli strādās, tad tas savu uzdevumu izdarījis. Neviena krietns un apzinīgs strādnieks nedomās, ka līdz ar darba dienas saīsināšanu jāstrādā mazāk. Nē, jāstrādā tā, ka mūsu rūpniecība un zemkopība lai varētu sekmīgi konkurēt ar ārzemju rūpniecību un zemkopību. Un darba ražīguma ziņā, kā to statistika rāda, mēs ārzemju ražotājiem esam tālu pakaļā. Tagad, kur esam brīvi, mums jāreda, kā brīvi vīri darbu veic un ka mēs darba veikšanā nestāvam ārzemju rūķiem pakaļ.

[Lai strādniekiem būtu iespējams panākt pilnīgu atlīdzību par savu darbu, tad nepieciešama nevienbiedrošanās, bet arī streika brīvība. Bet ar varu piespiest nevienu streikot arī nedrīkstētu. Nevienā kultūras zemē tas netiek ciests. Streiku proklāmēt, izziņot var, bet no ikviena paša tad lai atkaras, vai viņš streiko, vai nē. Kas streiko, lai tad streiko, un kas strādā, lai netraucēti mierīgi strādā tālāk. Strādnieki no valsts puses apdrošināmi pret slimības, nelaimes un vecuma gadījumiem. Nevienam lai nebūtu jāubago! Jāgādā, ka ikviens var dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi!]

(«Mājas Viesis» 1905. g. Nr. 49.)

e) Ideālvalsts.

Ar visu minēto, tuvākā nākotnē veicamo darbu veikšanu taisnība valstī tomēr vēl pilnīgi nebūtu reā-

lizējusies. Visi vēl tomēr pilnīgi nedarītu sava un nedabūtu sava, lai gan plaisas starp bagātību un nabazību jau būtu stipri vien izlīdzinātas. Bet te ceļas jautājums: vai pilnīga taisnības realizēšana valstī jēl maz iespējama? Kungi un strādnieki, bagāti un nabagi bijuši no pat pasaules iesākuma un vai tas kādreiz varētu būt citādi? — Jāatbild, ka tam, kas vakar tā bijis, nav jau tāpēc vien nepieciešami tādā pašam būt arī rīt un parīt. Pat, kas gadu tūkstošiem pastāvējis, jau beidzies.

Teorijā vismaz sociālā valsts iespējama. Atlantiks savā darbā «Ein Blick in den Zukunftsstaat. Production und Consum im Sozialstaat» stingri zinātniski pierāda, ka uz sabiedriskas ražošanas kārtības pamata, iespējama vispārēja labklājība. Atlantiks visu galveno svaru liek uz ražošanas kārtību. Ja tagadējās kapitālistiskās ražošanas kārtības vietā stājas sabiedriskā ražošanas kārtība, ja visu ražošanu ņem savās rokās valsts un ja tā visu vajadzīgo ražo ar pilnīgāko mašīnu un tehnisko līdzekļu palīdzību, tad jau tagad pēc Atlantika iespējams visiem dzīvot pārtībā, strādājot 9—10 gadi. Darba ražīgumam un ražām dubultojojies pēc viņa iespējama vispārēja pārtība pat, ja līdzšinējiem privātīpašumu īpašniekiem sociālā valsts uzņemtos tālāk izmaksāt nevien viņu līdzšinējos gada ienākumus, bet tos pat var par 25 proc. palielināt. Sieviete pēc valstij nokalpotiem 6—7 gadiem un vīrietis pēc 9—10 gadiem dabūtu no valsts pietiekošu pensiju, tādu, ka pietiek, lai varētu dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi, apmēram tādu, kā tagad ar 1500 rubļu lieliem gada ienākumiem. Kā Atlantiks to izved, apskatīsim kādā citā rakstā tuvāk. Teorētiski iespējama sociālvalsts, kā to ikviens pats var redzēt lasot Atlantiku, ir, bet vai tā patiesi nodibināsies, vismaz drīzumā, cita lieta.

Cilvēki par daudz saistīti pagātnes valgos, par daudz lieli aizspriedumu vergi, par daudz lieli egoisti, lai, kaut arī varbūt tik iedomāta pašlabuma vietā, vienprātīgi uzstātos un ievestu vēl nekad nebijušo,

kaut arī zinātniski par labāku pierādāmu valsts kārtību.

Jau sirmā senātnē cilvēces lielākie un cēlākie gari dziļi sajutuši netaisnību, kas valda pasaulē, kur ikviens vis nedara savu un nedabū savu. Lielākais grieķu filozofs Plātons piem. jau uzstādījis ideālvalsti un rādījis, kādai valstij isti vajadzētu būt. Taisnības principam pilnīgi jāreālizējas valstī. Ikvienam jādarot savs un ikvienam jādabotot savs. Lai tas būtu iespējams, tad jāatceļ privātīpašums un ģimenes dzīve. Kad vairs nebūšot starpības starp «mans» un «tavs», kad visiem viss būšot kopējs, tad valstī valdišot miers un labklājība. Plātona valstī ir trīs ļaužu šķiras: valdītāji, sargi (kareivji) un ražotāji jeb strādnieki. Viņas dibinās uz dvēseles trejādu daļu — prāta, dūšas un iekāres organu (kuŗu attiecīgi tikumi pastāv gudrībā, drosmē, pašsavaldībā; viņu harmoniskā uzdevumu izpildīšanā pastāv taisnība) pamata. Stingru, nepārkāpjamu robežu starp šīm šķirām nav. Apdāvinātākie no ražotāju šķiras var pāriet sargu un pat valdinieku šķirā. Neapdāvinātākiem augstāko šķiru pēcnācējiem jāpāriet ražotājos. Privātīpašumu ražotāju šķirā Plātons neiznīcina. Vispār par šo šķiru Plātons izsakās maz. Bet ikviens, to viņš uzsver, nostādāms istā vietā, lai viņš varētu nodarboties ar to, kas tam pa prātam un ar savu likteni būt mierā. Abās augstākās šķirās Plātona valstī nav ne privātīpašuma, ne ģimenes dzīves. Visiem viss kopējs. Bērnus uzaudzina valsts. Neviens pat nedrīkst sava bērna pazīt. Vīrieši ar sievietēm tomēr nevar dzīvot kā lopiņi bez kaut kādas kārtības. Nē, labākiem un cēlākiem abēja dzimuma gariem jādzīvo kopēji. Ikvienam tā jāvienojas ar savu isto otru pusi, ka arvienu rastos labāki cilvēki. Sievietei Plātona valstī pilnīgi vienādas tiesības ar vīrieti. Viņa ar vīrieti arī bauda pilnīgu vienādu izglītību un līdzīgi vīrietim ieņem visus valsts amatus. Par valdniekiem Plātona valstī tiek tikai visizglītotākie un visnesavtīgākie pēc

daudzkārtīgiem pārbaudījumiem, teorētiskiem un praktiskiem.

Par abu augstāko šķiru pārtiku gādā trešā šķira — ražotāji. Plātona valsts ideāls no tagadējās sociālvalsts ideāla izšķiras it īpaši ar to, ka Plātona valstī nav ieviesta sabiedriska ražošanas kārtība. Starpība tā tad ievērojama, bet neskatoties uz visu to, Plātona valstij daudz kas kopējs ar tagadējo sociālās valsts ideālu. Nedrīkst arī aizmirst, ka Plātona valsts ideāls uzstādīts priekš vairāk nekā 2000 gadiem un apstākļos, kas stipri izšķiras no tagadējiem. Apstākļiem pārveidojoties un topot citādiem, pārveidojās un tapa citādi arī valsts ideāli. Vēlākām sociālistiskām utopijām tomēr daudz kas ar Plātona valsti kopējs. Vispāri sociālistiskā literatūrā Plātona «valstī» izsacītie uzskati un idejas lielā mērā izmantoti, lai gan tagadējais sociāldemokratisms dažā ziņā stipri izšķiras no Plātona sociālisma, kas, ievērojot tagadējo lielrūpniecības attīstības virzienu arī citādi nemaz nevar būt. Apbrīnojama, bet katrā ziņā Plātona ģeniālitate, ar kuru tas uzstādījis un iztēlojis savu ideālvalsti. Ar ģenija skatu viņš apsvēris savu toreizējo laikmetu un ar pravieša acīm skatījies nākotnē. Viņš uzstādījis valsts ideālu, kas tiek izmantots un nopietni studējams vēl tagadnē.

Sociāldemokrati, kā varētu pieminēt, nedibināti nereti arī uzstājas pret kādu citu senatnes lielu garu — pret Kristu un tā mācībām. Par Kristus morāles mācību «Mīlē savu tuvāku, kā sevi pašu» ētika līdz pat mūsu dienām nav varējusi nekā labāka sniegt. Šī augstā, dievišķā morāles mācība, ka jāmīlē tuvāks kā pašam sevi, nav dota tikai strādniekiem, bet arī kapitālistiem. Viņa dota itin visiem. Dievišķa viņa ir un paliek, kaut to arī neviens neizpildītu. Kristus patiesās mācības jāšķir no dogmām, kādas tagad parasti tiek sniegtas, kā arī no vēlāku laiku sagrozījumiem. Ja tev ir divi svārkī, saka Kristus, tad dod tam, kam nav un uz bagāto jau-

nekli — ej un pārdod visu, kas tev ir, izdali to nabagiem un tad nāc un staigā man pakal! Vai tas sacīts bagātnieku jeb vai nabago labā? Visās Kristus mācībās spīd cauri dziļākā līdzjūtība ar grūtdieņiem. «Nāciet pie manis visi, kas jūs nabagi un grūtsirdīgi esat, es jūs gribu iepriecināt!»

Kādi īsti bijuši Kristus tautsaimnieciski ieskati, to grūti pilnīgi izzināt. Viens katrā ziņā sakāms, ka tie bijuši labvēlīgi ne kapitālistiem un tās zemes lieliem kungiem, bet taisni tiem pulgotiem avju ganiem un visiem citiem grūtdieņiem, ar vārdu strādniekiem. Kristus tautsaimnieciskie uzskati bez šaubām bijuši stipri sociālistiski, ja komunistiski¹).

Un ka tie tādi bijuši, vismaz no apustuļiem un pirmiem kristīgiem tā saprasti, par to gaišu un neapgāzamu liecību nodod pirmās kristīgās draudzes, kurās, kā zināms, visiem viss piederēja kopēji. Visi visu patērēja kopēji, lai gan viss netika ražots kopēji, kā to prasa mūslaiku sociāldemokratisms.

Sociālistiskā literatūrā tāpēc arī pēdējā laikā sāk nodibināties uzskati, ka Kristus uzskatāms kā strādnieku draugs un ka tā patiesās neviltotās mācības savienojamas ar sociālismu. Vakar-Eiropas sociāldemokrātu biedrību telpās tāpēc starp Marksa, Lasala un citu sociāldemokrātu vadoņu tēliem nereti redzams arī Kristus tēls. Priekš kādiem gadiem Beļģijas karalis apmeklēja visā pasaulē izslavētās sociāldemokratiskās «Voruit» sabiedrības telpas (Briselē), un tur pārsteigts, ieraudzīdams pašā goda vietā uzstādītu Kristus tēlu starp Marksa un Lasala bildēm, vaicā, kā gan tas nākot, vai viņi, sociāldemokrāti, neesot Kristus pretinieki? Diezgan, sociāldemokrāti atbildējuši, jūs, kapitālisti, viņu esat izmantojuši savā labā, bet viņš patiesībā

¹) Atlantiks savā min. darbā piem. izsakās: «Gerade das Christenthum ist eminent socialistisch, ja kommunistisch. (9. lapp.).

ir mūsējs. Un nevar neatzīt, ka šādiem uzskatiem nebūtu vairāk taisnības nekā pretējiem. — Kristus katrā ziņā grūtdieņu draugs. «Viņa mācības, kā Atlantiks un citi lietpratēji pareizi izsakās, stipri sociālistiskas, ja komūnistiskas.»

Labāki apstākļi nekā tagadējie katrā ziņā iespējami. Jācenšas, lai taisnības princips visā tā pilnībā realizētos sabiedrībā, valstī. Jādara viss, lai tam arvien vairāk un vairāk tuvotos. «Tas jaunais laiks, — kas šalkās trīs», izsakās dzejnieks Rainis, «Tas nenāks, ja ļaudis to nevedīs!»

«Ikvienam ir rokas jāpieliek,
Lai lielais darbs uz priekšu tiek;
Ikviens lai to uguni kurina,
Kas visu pasauli sasilda;
Lai palīdz katrs to namu celt,
Kur vien tik cilvēces laime var zelt;
Kur katrs ir iecelts saulītē,
Ar visiem kopā gavilē.
Bet jaunais laiks, kas šalkās trīs,
Tas nenāks, ja ļaudis to nevedīs.»

Sal. «Mājas viesis» 1905. gada Nr. 46., 47., 49., 50., 51. un 52. numuros).

„Latvijas autonomijas lietā“ (1905. g).

Baltijas resp. igauņu un latviešu apgabalu autonomijas projektu uzstādot, tūlīn jau pašā sākumā jāuzsver, ka latvieši nebūt negrib atdalīties no Krievijas, bet ka šai autonomijai tikai jābūt, it kā racionālai darba dalīšanai starp centrālo valdību un lokālām prasībām un vajadzībām un to prātīgai izpildīšanai. Tāpēc:

I. Baltijas iemītnieki pēc vispārējās balsu tiesības vēl vietniekus i vispārējā krievu valsts domē, i Baltijas lokālā saeimā. Priekš valsts, protams, jāvēl vietnieki pēc tās kārtības, kādu noteiks. Priekš

lokālās Baltijas latviešu un igauņu daļas jāvēl vietnieki piem. ik uz 30.000 iemītniekiem pa vienam, pie tam lielpilsētās, kā Rīgā, Liepājā pēc proporcionālās kārtības, lai vācu, krievu, žīdu iemītnieki netiktu izslēgti no iespējas izvēlēties iz sava vidus sev aizstāvjus. Lai pie tam nežēlotos vācu intelligence, ka tā nostumta pie malas, tad varētu vēl tā papildināt vietējo saeimu, ka bez tautas vietniekiem, kas vēlēti uz vispārējās balsu tiesības pamata, ieceļama vēl piektā daļa iz intelligences, t. i. tā sauktiem literātiem vien pēc proporcionālās vēlēšanas kārtības. Praktiski piem., tas būtu tā, ka ja uz vispārējās balsu tiesības pamata ievēlē priekš Baltijas latviešu daļas 50 vietniekus, vēl varētu vēlēt 10 iz intelligences vien — no šiem 10 tad vismaz puse kritīs uz vāciem. Lielgruntniekiem un fabrikantiem kā tādiem nav dodama sevišķa aizstāvība (resp. par šo jautājumu jau var diskūtēt); pie 60—65 saeimas vietniekiem daudz neiztaisītu, ka tiem vēl piebiedrotu 2—3 lielgruntnieku un tikpat fabrikantu vietniekus kā tādus, citādi tie var žēloties, ka paliek bez aizstāvības.

Baltijas latviešu resp. igauņu daļas saeima izvēl iz sava vidus valdi, kurai tiesība:

- 1) rūpēties par skolu reorganizāciju,
- 2) par ceļiem (ieskaitot dzelzceļus),
- 3) par agrārā jautājuma nokārtošanu.

Lokālai valdei tiesība uzlikt tiešus nodokļus resp. ņemt pie ievēdamā valsts ienākumu nodokļa papildu nodokli pēc Prūsijas pilsētu un draudžu parauga.

Ad. 1. Uzskatāms par veltīgu darba spēka šķiešanu, ka tagad bērni tiek spiesti runāt tiem nesaprotamā valodā. Valsts valoda, protams, arī turpmāk bērniem jāiemāca, bet pēc racionālākas metodes. Lokālā valdība var nospriest skolas laika pagarināšanu tautskolā, tā ieceļ skolu inspektoros, tā var dibināt vidējas un augstākas skolas un novēlēt šīm skolām līdzekļus.

Ad. 2. Lokālai valdei tiesība izpirkt privātus, kā līdzšinējos valsts dzelzceļus un priekš šā mērķa izdod no lokālās valdības garantētas ķīlu grāmatas resp. rentes papīrus. Privātos dzelzceļus var izpirkt pēc vienošanās ar to īpašniekiem vai pēc takses; līdzšinējos valsts dzelzceļus atmaksājot centrālai valdībai faktiskus būves izdevumus skaidrā naudā. Tāpat tai tiesība būvēt jaunus dzelzceļus un līdzekļus sadabūšanai izdot garantētus rentes papīrus. Jārūpējas tai arī par līdzšinējo zemesceļu un šoseju uzturēšanu un izbūvi, tāpat par ostām un ūdens ceļiem.

Ad. 3. Agrārjautājumā lokālai valdībai jāpieder tiesība obligātoriskā ceļā izpirkt tā zemnieku, kā muižu zemi. Visas vietējās kroņa muižas un kroņa meži nododami lokālas valdības pārziņā ar tādu noteikumu, ka lokālā valdība ikgadus maksā centrālai valdībai tādu summu, kādu šās muižas un meži faktiski ienesušas kronim pēdējos 3 gados (t. i. no 1902.—1905. gadam), atskaitot, protams, to naudu, ko kronis izdevis mežu un domēņu valdes personāla u. t. t. uzturēšanai, t. i. centrālai valdībai jādod līdzšinējo 3 gadu tīrie ieņēmumi tālāk.

Lokālā valdība var izpirkt privātas muižas un mežus vai nu pēc labprātīga salīguma ar vietējiem lielgruntniekiem, vai arī pēc takses, kurai jābūt dibinātai uz šo muižu un mežu faktiskiem tīriem ieņēmumiem pēdējo 3—5 gadu laikā. Resp. kur meži pavisam nebūtu lietoti, uz vidējiem mežu ienākumiem racionāli saimniekojot. Par izpirktiem īpašumiem lokālā valdība var izdot rentes papīrus, t. i. ja piem. izrādās, ka kāda muiža ieņēmusi 1000 vai 3000 rubļu gadā, tad tās īpašniekam izdod rentes grāmatas uz 1000 vai 3000 rbļ. izdošanu iz lokālās valdes kases gadā. Šīs rentes grāmatas pie biržas pielaižamas pirkšanai un pārdošanai. Rentes papīri var būt nodeldējami 100 gadu laikā, deldēšana nevar iesākties tūlīn, lai valdes kasi pārāk neapgrūtinātu.

Tā kā vietējo zemkopju iemītnieku likteņa nodrošināšanai vajadzīga vienīgi zeme un produkcijas li-

dzekļi, t. i. zemes inventārs, lopi, darba rīki, tad muižu tā sauktie kungu «ērberģi» ar parkiem un dārziem var palikt līdzšinējo īpašnieku rokās.

Jautājums, ko darīt ar izpirktām muižām un mežiem, sīkāki izspriežams no lokālās saeimas. Var to izspriest tā, ka izpirkto muižu zemi pagaidām atstāj līdzšinējo muižu kalpiņu lietošanā pret taksētās rentes samaksu.

Ar kroņa muižām jārikojas tā, ka visas tās, kurās līdz šim pusgraudu saimniecība, t. i. kur rentnieks vienīgi vidūtājs, jāatdod pusgraudniekiem pagaidām pret renti. Rentniekiem jāatdod zalgos un sevišķa atlīdzība par kontraktu, skatoties pēc rentes gadu ilguma, uz kuŗu rentniekiem vēl tiesība. Šī sevišķā atlīdzība tomēr nedrīkst būt augstāka par 3 gadu rentēm. Kur rentnieki saimnieko paši, tur bez tam vēl jāatlīdzina to inventāra vērtība pēc takses, t. i. pieņemot pirkšanas vērtību un ievērojot dilšanas tiesu.

No atpirktām privāt- un kroņa muižām priekš Baltijas latviešu daļas atšķiramas vismaz 100 izmēģinājumu un parauga saimniecību ierīkošanas. Ierīkošanai sadabūjami līdzekļi rentes papīrus izdodot — piem. ik pa 20.000 rbļ. priekš katra. Par to vadītājiem ieceļami pēc iespējas studējuši zemkopji, neskatoties uz to tautību; pirmā laikā, kur studējošo trūkums, arī citi par praktiskiem un teicamiem saimniekiem pazīstami zemkopji. Vadītājiem jādod ikgada beigās sīks pārskats par ražu, inventāru, ieņēmumiem un izdevumiem. Šie pārskati jādrukā un jādara pieejami publikai. Vēlāk pēc piedzīvojumiem tad var izšķirt, vai pieturēt lielākas saimniecības, vai sadalīt visu zemi mazās rentes saimniecībās.

Kur zemnieku mājas līdz šim izdotas kalpiem uz pusgrauda, tur arī tās izpērkamas un atdodamas kalpiem pagaidām pret renti.

Jautājums, kā sadabūt saimi pagaidu saimniecībām, var tikt izšķirts tā, ka to apkopšanai pieņemami labprātīgi un ja diezgan nepieteiktos, koman-

dējami jauni ļaudis 20—23 gadu vecumā pēc lozes uz ikvienu gadu. Šiem jauneklīem jādod reizē arī iespēja klausīties priekšlasījumus par racionālu zemkopību. Jādabū tiem bez uztura un dzīvokļa arī maza atlidzība drēbēm un apaviem.

4. Lokālai valdei tiesība ierīkot zemes meliorācijas kreditu resp. meliorācijas darbus, sevišķi drenāžu visplašākā mērā. Lai zemkopjiem būtu sasniedzami lēti mākslīgi mēsli, tad tie var arī ierīkot uz sava rēķina, resp. atpirkt mākslīgu mēsļu fabrikas un atdot šos mēslus zemkopjiem par pašas izdevumiem (pašizmaksu). Tāpat lokālā valde var ierīkot zemkopības mašīnu un darba rīku fabrikas, lai pēdējos zemkopji lētāk dabūtu, var šim nolūkam ierīkot arī dzelzs fabrikas.

Lokālā valde var tālāk ierīkot Daugavas ūdensspēka izmantošanu. Daugava no Jēkabpils līdz Doles salai krītas par 80 metriem; vidējs ūdens daudzums pie zema ūdens stāvokļa 150—200 kubikmetri sekundē. Šo spēku izmantojot varētu iegūt vismaz 120.000—160.000 zirgu spēkus, ar ko pietiktu pārvērst visus dzelzceļus par elektriskiem, apart visus laukus Baltijas latviešu daļā ar elektrību, izlietā to arī dažādām fabrikām. Vajadzīgo naudu elektrības iemantošanai varētu iegūt rentes papīrus izdodot.

Zemes un mežu atpirkšanas līdzšinējiem muižu īpašniekiem, kuŗi vēl pārvalda Kurzemē ap 1 miljonu desetinu, Vidzemes latviešu daļā un Inčantijā ap 1½ milj. desetinu, vajadzēs apmēram izdot rentes papīrus uz apmēram 4—6 milj. rentes gadā. Atpirktos mežos, protams, jāieved racionāla saimniecība, jāierīko uz ik 10—12.000 desetinu meža pa vienam mežkunga (mežziņa) apgabalam, pie kam vispirms vietējiem zemju iemītņiem jādabū malka un būves mežs par mērenu cenu. Atlikušais pieaugošais mežs izdodams (pārdodams) uz torga.

Vietējā valde var ierīkot arī torfa (kūdras) purvu izmantošanu. Visi šādi lielākie purvi pēc

taksēs vai brīva salīguma jāatpērk no privātipašniekiem.

Tiesu ziņā ievēdama reforma tādējādi, ka visi miera tiesneši turpmāk ievēlami no pašiem to iecirkņu iemītniekiem pēc vispārējās balss tiesības. Tiesnešiem jāprot vietējās valodas un jāved darīšanas vietējās valodās. Miera tiesneši iz sava vidus cienījamākos biedrus ievēl pēc vajadzības apgabala tiesā un tiesu palātā. Tiesneši ir neatceļami un atbildīgi par pārkāpumiem vienīgi augstākām tiesām pēc pastāvošiem un jaunizdodamiem likumiem.

Likumu došanas ziņā vietējā zemes saeima var proponēt papildu likumus pie vispārējiem, no vispārējās valsts domes apstiprināmiem likumiem. Šiem no vietējām saeimām proponētiem likumiem piekrīt likuma spēks tikai tad, kad tie no galvenās valdības vai no tās iecelta gubernatora apstiprināti.

Ierēdņu iecelšanas ziņā — tad visus ierēdņus, kuriem zināšana par netiešiem nodokļiem, kā muitas un akcīzes ierēdņus iecel centrālā valdība vai no tās atsūtītais gubernators. Visus citus ierēdņus, sevišķi ārlietu nokārtošanai, dzelzceļu pārvaldībai, tiešu nodokļu ievākšanai u. t. t., iecel no vietējās saeimas izvēlētajā valde. Ierēdņi tiklab valdeī, kā arī tiesām pēc pastāvošiem likumiem atbildīgi.

Apdrošināšana tā pret uguni un krusu, kā arī strādnieku vecuma un nelaiemes gadījuma apdrošināšana jāuzņemas vietējai valdei pret pašas izdevumiem. Līdzekļi strādnieku vecuma apdrošināšanai jādabū $\frac{2}{3}$ no darba devējiem, par $\frac{1}{3}$ arī no strādniekiem pašiem.

Latviešu brālība nedrīkst tikt dalīta caur «Bauernfängern knifi», t. i. caur to, ka saimniekus izspēlē pret kalpiem. Kalpi var dabūt uz rentes muižu zemi un saimnieki, kas paši saimnieko, patūrēt savu līdzšinējo zemi. Bet svarīgākais, ka tiek gādāts plašs meliorācijas kredīts mākslīgiem mēsliem, darba rīkiem, drenāžai, elektriskai aršanai u. t. t., lai ražas paceltos. J a t a g a d ē j ā s r a-

žas necēlas — tad tikai panākama vispārēja nabadzība, pat ja muižniekiem par to zemi nekā nemaksā. Paceļot ražas turpretim var ierīkot tā, ka nevienam no tagadējiem zemes īpašniekiem nav līdzšinējie faktiskie ieņēmumi jāzaudē. Atzīt turpretim to tiesības uz turpmāku citu cilvēku darba spēka izmantošanu nevar. Jākrīt visiem majorātiem u. t. t. Majorātu kungiem var piešķirt drošu renti, kas negrozās, bet nevar atstāt tiem pašu zemi.

Redakcijas piezīme. Nodrukājam augšējo iesūtījumu pašvaldības lietā kā projektu, kas nopietni pārdomājams un salīdzināms ar agrākiem projektiem šai pašā lietā. Tik svarīgā jautājumā katra lieta pamatīgi apskatāma un pārliedama. Projektā iekustināti visai svarīgi jautājumi un arī aizrādīts, kādā ceļā tie būtu izšķīrāmi. Latviešu pašvaldības projekts pēc vispusējas apskatīšanas un pārbaudīšanas būtu iesniedzams pienācīgā vietā resp. jauncelāmā valsts domē. No jebkādiem patvarīgiem soļiem jebkurā lietā mūsu pagastiem visādā ziņā būtu jāatturās. Jaunā valsts dome, ceras, atzīs tautu pašvaldības tiesības, par kurām jau tagad uzstājas krievu tautas cēlākie gari. Ja tautu pašvaldības pretinieki aizrāda, ka caur to izirtu Krievijas vienība, tad tam pretī jāaizrāda, ka taisni centrālizācijas sistēma var novest pie iziršanas. Tagadējie notikumi par to dod gaišu liecību.

Rīgā, „Uleja“ zālē.

Latviešu sociāldemokratu savienība otrdienas vakaros notur literāriskus vakarus. Pirmo literārisko vakaru atklāja ar redaktora Dr. P. Zālīša priekšlasījumu par «Latvijas autonomiju», kurš zem virsraksta «Valsts ideāls» tiek nodrukāts arī «Mājas Viesī» (1905. gada 46., 47., 49. un 50. numuros). — Priekšlasījumu publika uzņēma ar lielu

piekrišanu. Zāle bija pārpildīta klausītājiem. Pēc priekšlasījuma izcēlās sīvas debates. Daži asi izsacījās pret Latvijas autonomiju un priekšlasījumā uzsvērto kristīgās morāles nozīmi, kuŗa māca, ka ikviens lai mīlē savu tuvāko kā sevi pašu. Kāds runātājs, kuŗš, kā redzams, Plātona darbu nav ņēmis ne rokā, nekautrējās pat uzstāties par Plātona valsts iztulkošanu.

Otro Savienības literārisko vakaru atklāja ar Dr. M. Valtera priekšnesumu par tagadējo politisko stāvokli Krievijā pēc autora novērojumiem Maskavā noturētā zemstvu un pilsētu darbinieku saeimā, kā arī turpat noturētā zemnieku kongresā. Dr. M. Valtera kgs šai savā Uļejas zālē noturētā priekšlasījumā plaši runāja par izšķirību sociāldemokratu un Savienības programmās un uzsvēra, ka sociāldemokrāti savu programmu smēluši no savienībniekiem, kuŗa, partija, kā cīņas līdzekli atzīstot arī atentātus.

Šai svarīgā laikmetā, kur Krievijā plosījās nemierni, visi sauca pēc brīvības, sagaidīja zelta laikmetu austam tuvākā nākotnē, ja, tūlīn, nesam visu, ko vien ikviens vēlas, arī Latvijā nevarēja nevaldīt dzīva kustība. Latvieši alka pēc atsvabināšanās no pagātnes valgiem, īpaši no saviem dabiskiem ienaidniekiem-verdzinātājiem vāciešiem, arī no krieviem un viņu varmācībām un netaisnībām. Sasauca un noturēja daždažādas sapulces, kur notika priekšlasījumi un pārrunāja dažādus degošus dzīves jautājumus. Tā arī

Ausekļa dāmu komitēja.

sarīkoja sestdien, 3. decembrī viesīgu vakaru, par labu sociāldemokratu sanitārai organizācijai. No priekšnesumiem kā ievērojamākais minams J. Asara par Aspāzijas dzeju, pie kam tas arī ļoti skaisti

nodeklamēja dažus Aspāzijas dzejolus, kuŗi saskan ar šolaiku sajūsmību, kur dzejnieces sašutums griežas pret varmācību. Te nu runātājs paskaidroja, ka strādnieku jautājums nav izcēlies vienīgi no viņu pašu vidus, bet ka taisni ievērojamākie un intelligentākie gari ir sajūsminājušies priekš vispārējas labklājības un ir bijuši kā pravieši, kas jau iepriekš sludinājuši, kam būs nākt. Arī Aspāzija, kuŗa audzināta pārticībā, tomēr jutusi citādi, kā citas viņas šķiras meičas, jo jau viņas pirmā drāma «Atriebēja» rādot briesmīgu sašutumu pret varmācību un viņas dzejā skanot kā prāvieša balss — vecā sagrūšana un ilgas pēc jauna, labāka. Jo sevišķi tas parādījies pie «Sidraba šķidrauta», kuŗš sarakstīts pāra gadus priekš krievu-japāņu kuŗa un tomēr katram liekoties, ka tur tēloti tagadējie apstākļi — kādēļ šī luga arī piedzīvojusi neredzētu piekrišanu. Tagad gan nākot pārmetumi, ka strādnieku partijas attīstīšanās iznīcināšot visu daļu, jo, kas spējot izpostīt pilis, kur gadu simteņiem sakrāti mākslas darbi, tas taču nebūšot mākslas piekopējs. Runātājs aizrādīja, ka te tiekot izdarīta dziļkultūra kā pie zemes aršanas, lai panāktu labākas ražas. Un tomēr arī šos laudis sajūsminot māksla, no kā varot pārliecināties tautas mītiņos, ar kādu sajūsmību tur tiekot nodziedātas dziesmas. Vai tad nu mākslinieki nevarot izlietot šo acumirkli un ar dzejas un mūzikas mākslu nākt palīgā pacelt ļaužu morālisko stāvokli? Mītiņos gan daži runājuši, ka strādniekam nekādas morāles nevajagot, bet tikai lūk dūres, turpretim pēc Asara domām, tādi dūres varoņi nekur tālu netiekot — taisni strādniekam jau vajagot ļoti augstas morāles, uzpurēšanās un paš-aizliedzības, lai kopēji sasniegtu savus mērķus. («Mājas Viesi» 1905. g. 49. num. H. Z.).

Liktenīga bija sekojošā sapulce, kuŗu sasauca J. Kroders no Kokneses. Viņa izsauca revolūciju, pie kuŗas vainīgs nebija viņas sasaucējs, bet viņas aizliedzējs gubernātors.

Uzaicinājums.

Baltijas pašvaldības pamatu pārrunāšana un galīga projekta sastādīšana ir nepieciešamas lietas. Tā nolūka veicināšanai «Baltijas Vēstnesis» 244. numurā nodrukāts kāds projekts. Cerams, ka šā projekta apspriešana notiek visās Latvijas malās un ka tāpēc būs sagatavojušies un materiālus savākuši priekš kopīgas projekta pārrunāšanas. — Pamatodamies uz Rīgas apriņķa pagasta vecāko un uz Kokneses sabiedrības nolēmumu no šā g. 6. novembra, uzaicinu Vidzemes Latviešu daļas, Kurzemes un Inflantijas sabiedrības, š. g. 19. nov. pulksten 1 dienā sūtīt savus delegātus Rīgā, Latviešu Sabiedrības namā, Romanova ielā Nr. 25, lai kopīgi varētu strādāt augšā minēto darbu.

Rīgas apriņķa pagastu vecāko un skrīveru
biroja priekšnieks

J. Kroders, Koknesē.

(«Mājas Viesis» 1905. g. Nr. 46).

Latviešu pagastu priekšsēdētāju sapulce.

Sestdien, 19. novembrī bija nolemta Rīgā pagastu vecāko sapulce. Ap pulksten 9 no rīta pie Sabiedrības (Romanova ielā 25) uz ielas jau bija saradies daudz pagastu priekšstāvju. Kāpēc uz ielas? vaicās cien. lasītāji. Tādēļ, ka policija viņus nelaida biedrībā iekšā. Pagastu vecāko sapulce nevarot tikt atļauta.

Kokneses Kroders, uz kuŗa iniciātīvu pagastu priekšstāvji bija sanākuši, ar kādiem 15 pagastu delegātiem un Dr. P. Zālīti, nu iet pie Vidzemes gubernātora Zveginceva, lai vēl izdabūtu atļauju. Pēc vairāk stundu gaidīšanas delegātus pieņem. Gubernātors izskaidro, ka viņa varā nestāv pagastu ve-

cāko sapulci atļaut, jo tas esot kongress un to atļaut tiesība esot tikai ministrim.

Kroders aizrādīja, ka 12. oktobra likums par sapulcēm šādu šķirošanu nenoteic un ka viņam, par sapulces neatļaušanu, kā sasaucējam, pēc šā paša likuma bijis jādabū šāds paziņojums 24 stundas priekš sapulces atklāšanas, bet tas neko nenozīmēja. J. Kroders, kā varēja redzēt, sapulci bija sasaucis tikai nolūkā, lai pārrunātu apstākļus, kas zemē radīja nemieru un no sirds vēlējās novērst nemierus, sadursmes un asins izliešanu. Viņa nolūks bija viscēlākais. Viņš negribēja revolūciju un baidījās no tās. Viņš baiļojās, ka, ja notiek kādas nelikumības, viņam, kā sasaucējam, var nākties ciest un ļoti lūdza gubernātoru atļaut sapulci, viņš visu darišot, lai viss sapulcē norisinātos likumīgi, paietu mierīgi un viņš izbēgtu varbūtējām nepatīkšanām. Viņš grib novērst, ne radīt revolūciju. Tas arī vērojams J. Krodera rakstā «Kā savilkās mākoņi pār Baltijas ciemiem». — Bet gubernātors paliek pie sava. Neatļauj sapulci. Kroders, kā var manīt, sāk svīst baiļu sviedrus. Viņš neparedz neko labu. Man paliek viņa žēl. «Bet kad nu sapulce tomēr notiek,» ieminos, «ko tad gubernātora kungs darīs?» — «Nedomāju, ka latvieši būs tik traki, man vēl ir kaņaspēks, iešu pats, izklīdināšu ar kaņaspēku, ar liēlgabalu palīdzību,» atbild gubernātors. «Nē, gubernātora kungs, latvieši nav arī traki, viņi ir ļoti pacietīgi un apdomīgi, bet kad izvergota un izsūkta tauta redz, ka nav taisnības, kad nav vairs izciešams, kad pat vienkārša sapulce apstākļu pārrunai netiek atļauta, tad var notikt tas, ko angļu filozofs Džons Loks saka: «tauta norauj savas tiesības (revolūcijas tiesības) no debesīm». — «Tas ir kongress, Es viņu nevaru atļaut.» Tā gubernātors. «Nu tad jau nekas cits neatliks, kā kādai personai iesniegt policijai paziņojumu, ka viņa noturēs sapulci, kurā apspriedīs tādus un tādus jautājumus un pagastu vecākie varēs piedalīties,» nosaku. «Izklaidēšu,» atbild atkal gubernātors.

Pagastu delegāti norunā, ka Zālīte ar pāra delegātiem lai iet pie policijmeistera un tam iesniedz paziņojumu, ka noturēs svētdien, 20. novembrī Sabiedrībā sapulci, kurā apspriedīs arī Latvijas autonomijas jautājumu. «Labprāt atļauju, bet tā kā paziņojums par sapulcēm jāiesniedz 3 dienas iepriekš sapulces, tad tādu sapulci varu atļaut tikai pēc 3 dienām.» Bet ievērojot apstākļus, policijmeisters ieteica vēl reiz griezties pie gubernatora, kur Zālīte ar abiem pagasta dēlegātiem arī nogāja.

Gubernators šoreiz nelika mums ilgi gaidīt. Policijmeisters par mūsu ierašanos un nodomu bija jau ziņojis un arī pats jau bij ieradies pili. Stādos gubernatoram priekšā un saku: «esmu «Mājas Viesa» redaktors Dr. philos. P. Zālīts: Tā kā Jūs gubernatora kungs Kroderam «k o n g r e s u» noturēt neatļāvāt, tad es Jūs lūdzu man atļaut noturēt «s a p u l c i», par kuŗu es uzņemos pilnu atbildību. Es pats šai sapulcē gribu turēt priekšlasījumu, kuŗu biju nodomājis nolasīt Krodera sasauktā sapulcē. Esmu pārliecinājies, ka viss norisināsies labi un paies mierīgi.» «Par ko Jūs runāsi?» Jautā Zvegincevs. Atbildu: «Par Kanta tautu pašnoteikšanās tiesību vai ko šis lielais filozofs saprot zem «autonomijas». Gubernators uz mani zīmīgi paskatās un, varbūt, pie sevis nodomā kāda naīvitāte vai pārdrošība viņam to teikt un vēl lūgt, lai atļauj sapulci, bet tomēr, kā «diplomāts» mierīgi nosaka: «es Jums jau teicu, ka tas ir kongress un es to nevaru atļaut un neatļaušu un Romanova ielā 25 nekādi ar' nē, drīzāk citās telpās, tik ne Romanova ielā.» — Pēc 17. oktobra Manifesta, gubernatora kungs, Krievijā jāsākās jaunai dzīvei un jānāk jauniem likumiem, jaunam laikam, visam jātop jaunam, pārveidotam, jaunā laika garā, Jūs varat atļaut, tūkstošiem cilvēku Romanova ielā to sagaida.» Zvegincevs uztraucas, iekarst un nervozi šoreiz uztrauktā balsī atkārto: «man vēl ir kaŗaspēks un lielpabali, iešu pats tur un izklīdināšu.» «To, gubernatora kungs, Dieva dēļ nedariet, es Jūs to darīt brīdinu, gribēdams savai tautai un Jums

pašiem novērst lielu nelaimi. Laužu masas Romanova ielā var aizmirsties. Viņas neticēs un nevar ticēt, ka Jūs, pēc viņu domām, tādu «nieka sapulci» nevariet atļaut, bet gan domās, ka Jūs neesiet taisns, bet viņu izmantotāju, apspiedēju aizstāvis. Atļaujiet, gubernatora kungs, ļoti lūdzu sapulci, es par visu atbildu, vai, ja nē, tad es tur neiešu, viņā neuzstāšos un nelasišu. Neatļautā sapulcē es to nedarīšu. Bet mierīgi no Rīgas aizbraukšu, lai nebūtu klāt un neredzētu kas te notiek.»¹⁾

Pēc garākas sarunas gubernators izsacījās, ka Kurzemes un Vidzemes pagastu vecāko sapulces viņš atļaut nevarot, jo tā būtot kongress, kurā atļaušana atkarājas no ministra, bet viņš atļaujot Vidzemes pagastu priekšstāvju sapulci, kurās noturēšanai viņš ierīkošot pili 3—4 istabas. Sapulci viņš pats atklāšot. Uz manu aizrādījumu, ka pagastu vecākie nejustos varbūt pilnīgi brīvi savu domu izsacīšanā un savos spriedumos, ja viņš, gubernators, vadītu sapulci, gubernators atbildēja, ka pēc sapulces atklāšanas viņš tūlīņ aiziešot un pagastu priekšstāvji varēšot pilnīgi svabadi runāt un izteikt savas domas.

Kroders, par ko brīnījos, bija tā pilnīgi ar mieru un priecājās, kas pēc manām domām nepārprotami pierādīja, ka viņš ar savu «Uzaicinājumu» bija tikai gribējis zemē uzturēt mieru un ne sacelt revolūciju.

Pa tam, kamēr notika sarunāšanās ar gubernatoru un policijmeistaru, 1905. gada revolūcija bija iesākusies. Lielās laužu masas Romanova ielā 25 vienkārši bija atbīdījušas policiju tālāk nost, un ieājušas biedrībā.

Pagastu priekšstāvju sapulce pa tam jau bija sākusies bez policijas atļaujas. Es, kā solījos, aizbraucu no Rīgas uz Jēkabmuižu. Kad 20. novembrī ap pulksten vienu pārnācu atpakaļ Rīgā (Pauluči ielā 8), tad man par lielu izbrīnu stāstīja, ka gubernators Zvegincevs pie manis atsūtījis savu kur-

¹⁾ Krodera «Kā savilkās mākoņi pār Baltijas ciemiem» 54. lapp. (Rīgā, 1908. g.).

jēru, lai es tūliņ ejot pie viņa un kad sacīts, ka es neesot Rīgā, bet aizbraucis uz Jēkabmuižu, un laikam atbraukšot tikai nakti ap vienu vai arī tikai rītā no rīta, tad atkal ziņots, ka tiklīdz atbraucot, lai tūliņ ejot pie gubernātora. Kad atbraucu naktī, tad domāju, ko lai dara: iet nakti, vai labāk gaidīt rītu un iet labāk dienā. Sarunājos ar policijmeistaru. Nolēmām, ka labāk iet rīt no rīta labi agri. Arī policijmeisters iešot. Kad nogāju, gubernātors vaicā: «sakāt, ko man būs darīt?» «Jā, gubernātor kungs, vakar es to zināju, kas darāms un sacīju, šodien, kur noticis tas, par ko es baidījos, nezinu, ko sacīt, domāju, ka neko nevar darīt, revolūcija sākusies un ies tālāk savu gaitu, kamēr viss atkal nomierināsies. Valstsvīriem tikai jāmacās, lai nākotnē nenodarītu līdzīgu kļūdu kā pagātnē. Zveginčevā es biju ieguvis sev labvēlīgu un izpalīdzīgu valstsvīru.

Un tā kā nu viņa reiz tā bija iesākusies, tad viņa tāpat bez policijas atļaujas arī turpinājās vēl svētdien, 20. novembrī. Paziņojums, kā tāda sapulce tiks noturēta, policijai no Krodera kga jau laikus bija iesniegta. Bet tā kā policija ar gubernātoru pagasta vecāko sapulci ieskatīja ne par sapulci, bet par kongresu, tad viņi to, dibinādamies uz pagaidu nosacījumiem par sapulcēšanos, bija aizlieguši.

Sapulce, kuŗa noritēja zem sociāldemokratu strādnieku partijas iespaida, starp citu nolēma, ka nav vairs atzīstami nekādi valdības ierēdņi, ka ievedama demokrātiska republika u. t. t. — Par sapulci un tās spriedumiem turpmāk plašāk. Šoreiz tikai vēl pieminēsim, ka savāda, un ar sociāldemokratiskiem principiem nesavienojama bija tā parādība šai kongresā, kā tiklīdz kāds laucinieks mēģināja ierunāties par kalpu jautājumu, tas ir, kā lai būtu iespējams uz laukiem izvest uzstādītās prasības — 8 stundu darba laiks un 300 rbļ. gada algas bez sievu dienām — tad tūliņ tas tika huļīgāniski nošņākts, nosvilpts un nokliegts. Vienīgi «Dienas Lapas» redaktoram J. Jansonam (Braunam) atļāva šai lietā runāt, kuŗš šo jautājumu

apgaismoja tādējādi, ka neesot jau jādomā, ka 8 stundu darba laiks un 300 rbl. algas jau tūlī vai nākošu vasaru uz laukiem iespējams. To varēsot tikai tad, kad lauksaimniecība būšot augstāk pacelta, izgudrotas labākas mašīnas u. t. t. Pilsētu strādnieki jau gadiem cīnoties pēc 8 stundu darba laika un vēl tagad neesot panākuši. Tādēļ jārikojoties pēc apstākļiem, Ar laiku jau gan varbūt kalpu stāvokli tā varēsot uzlabot, ka kalpiem būšot pat 4 istabas katram kur dzīvot u. t. t. Arī par zemes dalīšanu, kuŗa kalpiem caur dažām proklāmācijām pasolīta, Jansons paskaidroja, ka tā pievestu pie briesmīgākām jukām un posta, jo kad jau muižu zemi dalot, tad jādalot arī zemnieku zeme, pie kam tomēr katram vairāk neiznākot kā 1½—2 pūrvietas, ka šādas saimniecības varot pievest pie vispārējas nabadzības, tas taču esot pats par sevi saprotams. Priekš Baltijas autonomijas arvien uzliesmoja sirsnīga sajūsmība, bet tā no veiklākiem runātājiem tika arvienu veikli aplāpēta, — bet kad mācītājs Rozens to proponēja kā demokrātisku republiku, tad šī rezolūcija tika pieņemta ar tādu sajūsmu, ka priekš tās pacēlās visas rokas.

(«Mājas Viesis» 1905. g. Nr. 47).

Atlantiks un Jēkabmuiža.

1898. gadā iznāca Atlantika darbs «Ein Blick in den Zukunftsstaat» (Skats Nākotnes valstī), kuŗā sevišķs svars likts uz ražas pacelšanu, jo ja to iespējams pacelt 2—3 kārtīgi, tad iespējami tā ierīkot, kā visiem cilvēkiem labi klājas un visi varētu dzīvot pārticībā. Lai izmēģinātu ražas pacelšanas iespējamību Latvijā Dr. P. Zālīte kopēji ar prof. Balodi uzņēma Jēkabmuižu. No tā laika pagājuši pieci gadi un izmēģinājumi Jēkabmuižā pilnīgi saskan ar Atlantika aprēķiniem zemkopībā. Ražas vairāk nekā dubultojušās un iespējami tur tagad arī kal-

piem maksāt uzstādītās algas — 300 rbļ. gadā, kādas Jēkabmuižas kalpi — ražotāji arī jau tagad dabūn. Zināms, ka tas panākts tikai ar ievērojamu ieguldījumu palīdzību, zemi stipri mēslojot. Nepieciešami tāpēc zemkopjiem gādājams lēts un ilgga-dējs kredīts ražu pacelšanas nolūkā, jo viss atkaras tikai no ražu ievērojamas pacelšanas. («Mājas Vie-sis» 1905. Nr. 52).

Cik nepamatoti sociāldēmokrata J. Jansona prāto-jumi zemkopības jautājumos un cik labi ir iespē-jams bezzemniekus apgādāt ar zemi, to rāda Dr. philos. P. Zālītes «Baltijas agrārjautājums», kas iespiests Rīgā, 1907. gadā un prof. P. Zālītes «Latvi-jas agrārjautājums, pirmais bezzemnieku apgādā-šanas projekts ar zemi», II izdevums, Rīgā, 1934. g.

Latviešu intelligences darbinieku rezolūcija

**izskan prasībā ķeizaram sasaukt Satversmes sapulci
Учредительное собрание.**

Ap divi simti latviešu rakstnieki, mākslinieki, avižnieki, aktieři, skolotāji, advokāti, ārsti un citi abēju dzimumu intelligences priekšstāvji ir parak-stījuši sekojošo rezolūciju uz visaugstāko vārdu.

«Ar Visaugstāko ukazu Valdošam Senātam no 18. februāra 1905. g. ir pavēlēts ministru padomei skatīt cauri un apspriest uz Jūsu Majestātes vārdu no privātpersonām un iestādēm ienākušus priekšli-kumus visos jautājumos par to, kā papildināt valsts kārtību un pacelt tautas labklājību. Pamatodamies uz to, mēs, apakšā parakstījušies latviešu mākslinieki, rakstnieki, avižnieki, aktieři, skolotāji, ārsti, ad-vokāti un citi brīvprofesiju un intelligences priekš-stāvji, esam sekojošos pantos izteikuši to, kas pēc mūsu domām nevien kavē kārtību latviešu apdzīvo-tās gubernās un neļauj pacelt mūsu tautas labklā-

jību, bet dara neiespējamu mierīgu un sekmīgu saimniecisku attīstību un garīgu dzīvi, tā kā Jūsu Majestātes augstie nodomi, kuŗi grib atjaunot tautas garīgo dzīvi, nevar ar sekmēm piepildīties.

Mēs esam dziļi pārliecināti, ka pacelt tautas labklājību, papildināt kārtību, tāpat kā apspriest dzīves parādības, var tikai tad, ja pie tam piedalās visas šķiras un kārtas, visi, kam rūp vispārējs labums un valsts labklājība, kā jau tas uzsvērts Vīsaugstākā manifestā no 18. febr. 1905. g. Lai visi tie varētu piedalīties, ir nepieciešami vajadzīgs, ka šīnī valsts kārtības reformu laikā atļautu brīvi pārrunāt visus dzīves jautājumus tiklab avīzēs, grāmatās, kā biedrībās un atklātās sapulcēs, un ka tūliņ atceltu visus tos aprobežojumus latviešu presei, kuŗi to nostāda vēl vairāk apspiestā stāvoklī, nekā krievu un vācu presi, aizliedzot tai pārrunāt visus svarīgākos jautājumus, kā piem., agrārlietas, baznīcas, skolu, strādnieku u. c. apstākļus un atbildēt uz uzbrukumiem no vācu avīžu puses. Lai katrs varētu aizstāvēties, izteikt savas vajadzības un dot aizrādījumus, tad tūliņ jānodrošina katram personas, privātdzīvokļa, biedrību telpu un vēstuļu neaizkaramība, jādzēs arī sods visiem, kuŗi cietuši par politisku pārliecību, un jāatceļ politisku lietu izspriešana administratīvā ceļā. Šīs tiesības nākas ar likumu apstiprināt uz visiem laikiem, jo, kā vēsture mūs māca, bez viņām tautas garīga un saimnieciska attīstība nav sekmīgā kārtā nemaz iespējama.

Apsprieždami tuvāk mūsu sadzīves un tās kavēkļus, mēs pēdējo atrodam veselu virkni, no kuŗiem visvairāk neļauj labklājībai nodibināties un garīgai dzīvei un uzņēmībai izplaukt administratīvā aizbildniecība, kā sistēma, un administratīvā patvarība kā tās sekas, bet bez tam tagadējai ražošanas kārtībai vairs nepiemērotā vietējā pārvaldība ar vācu landtagu un ar to sakarā šķiru nevienlīdzība likuma priekšā, dažu šķiru novecojušās priekšrocības ar publisku un privāttiesību rakstiem.

I. No administratīvās aizbildniecības vispirms cieš mūsu avīžniecība, kuŗu pārrauga sekojošās personas un iestādes sevišķais cenzors Rīgā, vicegubernātors, policija ar sludinājumu un izkārtņu cenzūru, garīgā cenzūra, drukātavu inspekcija, policija, kā iestāde, kas nepielaiž izrādīt pat lugas, kas atļautas izrādīt no drāmatiskās cenzūras, kūratoru un tautskolu direktoru cenzūra par atklātiem priekšlasījumiem. Šīs iestādes bieži vien dod viena otrai pretējus priekšrakstus, aizliedz vienai avīzei to, ko otrai atļauj, iznīcina tā taisnības jūtas un dara neiespējamu nostādīt faktus pareizā gaismā, apspriest tos un aizstāvēties pret uzbrukumiem. Cenzūra uzskata visus latviešu periodiskus izdevumus un grāmatas kā «tautas izdevumus» pēc viszemākās Сельскій Вѣстника mērauklas, kāpēc aizliedz pārspriest katru svarīgāku jautājumu: par agrārlietu, pašvaldību, zemstvam, strādniekiem, un c., neatļauj pat tulkojumus no krievu cenzētās rakstniecības un avīžniecības, pat dažreiz ne iz «Valdības Vēstneša». Un tomēr mūsu lasītāji nav zemnieki, kas tikko prastu lasīt, bet ir plašā intelligence, brīvās profesijas, tirgoņi un rūpnieki, saimnieki — gruntnieki, vispār ļaudis ar tautskolu un pilsētskolu izglītību; turklāt mūsu drukas izdevumi pēc satura, lieluma un cenas, pēc ārējā daiļrakstnieciskā veida līdzinājas katrā ziņā krievu drukas izdevumiem un dažkārt pārspēj vietējos vācu izdevumus. Tādēļ visi šie cenzūras spaidi ir jāatceļ un mūsu avīžniecībai un rakstniecībai jādod tādas pat tiesības, kādas ir pieprasītas no krievu avīžniecības priekšstāvjiem, vispirms atcelt iepriekšējo cenzūru un cenzūras daudzējādību.

II. Tāpat mūsu atklātā sadzīve ir gluži atkarīga no administrācijas maiņu pilniem uzskatiem: priekšlasījumus, koncertus, teātra izrādes, biedrību sapulces gan aizliedz, gan atļauj bez kādas noteiktas kārtības, pēc acumirkīgiem ieskatiem un zemāku, visbiežāk policijas nelietpratēju ierēdņu aizrādījumiem. Visgrūtākie šķēršļi ir priekšlasījumiem un teātra izrādēm uz laukiem un pilsētās, kur pieprasa

ikreizes cenzēto eksemplāru, arī kad luga jau daudzkārt izrādīta un var uzrādīt atļaujas numuru vai izrādes sludinājumu; bez tam policija pieprasa, lai vecās lugas liek pārcenzēt, pieprasa rakstisku atļauju no autora u. t. t. Dabūt atļauju uz priekšlasījumiem ir vēl grūtāk, tā piem., nācās divus gadus lūgt, līdz atļāva referēt par grāmatu, kuŗu izdevusi Pēterburgas Zinātņu Akadēmijas («Latvju daiņas»). Dibinot lietderīgas biedrības ir tikpat stipri šķēršļi.

Visi šie aprobežojumi ir atceļami un ir dodama domu un reliģiskas pārliecības brīvības, tiesības dibināt biedrības, sasaukt sapulces, turēt priekšlasījumus, rīkot izrādes, izstādes u. c.

III. Mūsu skolas, to dibināšana un izglītības izplatīšana citādā ceļā, kā ar vakara, mākslas un amatniecības kursiem, svētdienas skolām, lekcijām, bibliotēkām, mūzejiem, lasītavām u. c., arī atrodas pilnīgi administrācijas pārziņā, kuŗa apspiež kaŗu privātu uzņēmību un tura tautu garīgā tumsībā. Otrs izglītības kavēklis ir tas, ka tautas valoda tiek izskausta no tautskolām un citām izglītības iestādēm.

Tādēļ: 1) atceļami tautskolu inspektoru un direktoru amati, tautskolas un vidējās skolas nododamas vietējo pašvaldības iestāžu rīcībā, kuŗas tās uztura; kur arī valdība piedalās pie skolu uztura, tur tai varētu būt arī pārraudzības tiesības; 2) tiesības dibināt visādas izglītības iestādes, arī vidējās skolas ar latviešu mācības valodu dodamas katrai no tiesas neapvainotai abēju dzimumu personai, pēc vienkāršas pieteikšanas un ne atļaujas lūgšanas kārtības; 3) mācība tautskolās uz laukiem un pilsētās darāma par obligātorisku un par brīvu katram; 4) kā mācības valoda tautskolās ievadama latviešu valoda, ar krievu valodu kā obligātorisku mācības priekšmetu.

IV. Latviešu valodas pilsonisku tiesību aprobežojumi ir vispār viens no svarīgākiem šķēršļiem uz tautas saimnieciskās labklājības un garīgās attī-

stības ceļa. Lai to novērstu, vajaga latviešu valodu visur tur, kur iedzīvotāju lielā daļa ir latvieši, ievest 1) nevien par mācības valodu skolās, bet arī 2) par darīšanas valodu visās pagastu un draudžu pašvaldības iestādēs un pagasttiesās, 3) atļaut lūgumrakstus un izskaidrojumus iesniegt latviski visās guberņu pārvaldībās un tiesu iestādēs, kā arī dot personiskus izskaidrojumus latviešu valodā bez tulka un noslēgt visādus notāriālus aktus šai valodā; 4) šai nolūkā visām administrācijas iestādēm, tā arī pastam un tēlegrafam jāprot bez valsts valodas arī vietējā tautas valoda; 5) latviešu valoda jāpielaiž debatēs un paskaidrojumos visās komunālietāžu sapulcēs, kā piem., pilsētu domēs un valdes sēdēs; 6) latviski jāļauj izlaist visādus sludinājumus, izkārt izkārtnes, izlikt uzrakstus vietējā valodā uz ceļiem, ielām un kroņa ēkām.

V. Pats lielākais kavēklis mūsu dzīves normālā gaitā un sekmīgā attīstībā ir nevienlīdzība likuma priekšā, pašvaldības trūkums, nenokārtotā guberņu pārvaldība ar landtagu, kas nodod visu saimnieciskās un kultūras dzīves vadību vienās, pēc skaita mazākās lielgruntnieku kārtas rokās, kurai ir savas atsevišķas intereses un kuŗa turklāt pieder pie gluži citas tautības, nekā vietējo iedzīvotāju vairums. Vācu muižniecība, balstīdamās uz landtāgu, kavē zemnieku saimniecisko attīstību ar pārmērīgi augstām muitām, zemes nastu nepareizu sadalīšanu par labu lielgruntniecībai, ar visādiem lielgruntniecības pabalstiem uz sīkgruntniecības rēķina. Tāpat viņa kavē citu šķiru attīstību viena pati savā kārtu sapulcē, landtāgā, pārvaldīdama visu guberņas saimniecisko dzīvi. Pat ja muižniecība pielaistu landtāgā arī citas kārtas, tāds landtāgs nebūtu vēlams, jo tas joprojām paliktu kārtu sapulce.

Vienīgi vācu muižniecības un tās landtāgu rīcība, aizvien virzīta tikai no patīgām kārtu interesēm, ir novedusi mūsu guberņas tagadējā nenormālā stāvoklī; viņa atlaidusi zemniekus brīvus bez zemes, likdama tā pamatu lauku proletāriātam, ar ko grib

sev uzturēt lētāku darba spēku. Viņa vien ir vainīga, ka tagad ceļas ar varas darbiem un postījumiem savienotie zemnieku nemieri novērdzinātos, tumsībā noturētos ļaudīs (tādi parādījušies taisni tukšākos un nabadzīgākos apvidos, kā ap Liepāju).

Vienīgā izeja no šī nepanesamā stāvokļa ir tas, ka landtāgu pilnīgi atceļ, līdz ar to iznīcina vācu muižnieku pārmērīgās priekšrocības, uzlabo sīkgruntnieku stāvokli, pielīdzina zemniekus tiesībās citām kārtām, un dod zemes, saimnieciskās un garīgās intereses pareizi un taisni aizstāvēt ievēdamās zemstvu pašvaldības iestādēs, kur visām kārtām ir jāpiedalās. Pašvaldībai jābūt pilnīgi izvestai: visu kārtu pagastu, draudžu, pilsētu, apriņķu un guberņu pašvaldībā uz vispārīgas, tiešas un aizklātas balsošanas pamata. Šo pašvaldības iestāžu rīcībā jānodod policija, kuŗa līdz šim bieži nāca sadursmē ar pašvaldības organiem, apspieda to darbību un nokļuva faktiskā atkarībā no lielgruntniecības, kuŗas intereses aizstāvēt tā neiespēja ar mieru līdzekļiem nodibināt drošu kārtību zemnieku nemieru gadījumos. Tāpēc jāatceļ patronāta tiesības, kuŗas tik bieži bijušas par cēloni nemieriem.

VI. Bez istās pašvaldības trūkuma, pārmērīgas atbildības no administrācijas puses, kuŗas organi pa lielākai daļai ir vācu muižnieki ir vēl zemnieku nevienlīdzība tiesībās ar citām kārtām tā, kas visai nospiež zemniekus, kavē sīkgruntniecību un līdz ar to visas zemes labklājību. Zemnieku juridisko stāvokli vēl līdz šim noteic likumi, kuŗi izdoti 1817. un 1818. gados, kad vēl pastāvēja klaūši. Zināma pašvaldība gan ieviesta 1861. gadā, bet zemnieki nolikti tik stingri zem komisāriem un policijas, ka šī pašvaldība pastāv gandrīz tikai vārda pēc, noteikta pa lielai daļai no vācu lielgruntniecības locekļiem. Pat privāttiesībās zemnieki ir aprobežoti, kamēr materiālā ziņā tie nospiesti ar augstākām rentēm, kuŗas netiek noteiktas ne no šķirēju tiesām, ne no valdības iestādēm.

Lai paceltu sīktirdzniecības un zemnieku stāvokli, vajaga 1) no jauna pārlūkot visu zemnieku likumdošanu, atvieglināt kalpu stāvokli, dodot tiem tiesības biedroties un vienlīdzīgi piedalīties pie pašvaldības; 2) atcelt zemnieku lietu komisāru pārraudzību par pagastu pašvaldību; 3) pilnīgi pielīdzināt zemniekus tiesībās citām kārtām; 4) novērst pārāk augsto renšu spaidus.

VII. Tagadējās tiesu iestādes mūsu guberņās, kaut būdamas liels solis uz priekšu, salīdzinot ar agrākām, pilnīgi no muižniecības atkarīgajām tiesām, tomēr nerasniedz savu mērķi tik labi, kā tām būtu iespējams, ja tās tuvāk pieturētos pie principiem, kas izteikti 1864. g., tiesu iestādes ievēdot. Tiesas nav pietiekoši lētas, nav viegli pieejamas, nestāv tautas dzīvei tuvu, jo nav ievestas zvērināto tiesas, bet tiesneši ir valdības ierēdņi, kuŗi nepazīst pietiekoši vietējos apstākļus un tādēļ bieži ir spiesti skatīties uz lietām ar viņiem vieglāk pieejamiem vācu uzskatiem. Ar lietām viņi iepazīstas tikai no tulka nepilnīgiem un bieži nepareiziem paskaidrojumiem; pat miertiesneši oficiāli neprot latviešu valodu un turklāt viņi nav no pašas tautas ievēlēti tiesneši, kādiem tiem bija jābūt pēc 1864. g. tiesu ustaviem.

Tādēļ būtu 1) ievēdamas zvērināto tiesas; 2) tiesnešiem jāprot vietējā valoda un jāpazīst vietējie apstākļi; 3) pusēm jādod tiesība pasniegt tiesai izskaidrojumus vietējā valodā; 4) miertiesnešiem jābūt ievēlamiem no visu kārtu locekļiem ar vispārīgu tiesību un aizklātu balsošanu.

VIII. Lai novērstu dzīves traucējumus pilsētās un vēl sevišķi, lai darītu uz visiem laikiem neiespējamu tādu dziļi nožēlojamu un nosodāmu rīcību, kuŗai krita par upuŗi tik daudz cilvēku dzīvību Rīgā janvāra mēnesī, tad būtu visām šķirām, arī strādniekiem jādod vienlīdzība likuma priekšā, jāatceļ aizliegumi sapulcēties un kopīgi apspriest savas vajadzības, kā arī jādod visas likumiskas privāttiesības, to starpā tiesība atstāties no darba, lai aizstāvētu savas intereses.

Šai nolūkā: 1) jādod strādniekiem vienādas tiesības ar citām šķirām; 2) īpaši jādod sapulču un biedrošanās tiesība, 3) jāatceļ aizliegums streikot; 4) pilsētu policija jānodod pilsētu pašvaldības rīcībā.

Visus uzrādītos trūkumus un šķēršļus mūsu saimnieciskai labklājībai un dzīves atjaunošanai spēs novērst vienīgi Jūsu Majestates reskripta uz iekšlietu ministru vārdu no 18. febr. 1905. g. minētie nopelniem bagātie, ar tautas uzticību veltītie un no iedzīvotājiem ievēlētie ļaudis, kuŗi piedalīsies likumus iepriekš izstrādāt un apspriest. Tādēļ mēs redzam vienīgo drošību, ar ko dzīvi atjaunot un normālu kārtību nodibināt, to, ka tiktu sasaukta satversmes sapulce (Учредительное собрание no tautas izvēlētiem aizstāvjiem uz vispārējas, tiešas un aizklātas balsošanas pamata.)

(Seko ap 200 parakstu.)

(Pēterburgas Avīze 1905. Nr. 29.)

Latviešu intelligences darbinieku rezolūcija (vēlāk tā sauktā Latviešu intelligences petīcija, izsauca veselus petīciju plūdus) tika parakstīta no pāri par 200 personām. Viņā izskan prasība sasaukt Satversmes sapulci Учредительное собрание. Kāda drosme Ķeizaram to prasīt! Viņu izstrādāja komisija, sastāvotā no personām: J. Raiņa, Aspāzijas, Jāņa Rozentāla, Jāņa Jansona (Brauna), Arvēda Berga, Jāņa Asara, Hermaņa Asara, P. Zālītes. Viņu izstrādāja Arvēda Berga dzīvoklī, uzrakstīja Rainis, beidzot izstrādātu nolasīja, pieņēma un parakstīja Ķēniņa ģimnazijā, Merķeļa ielā 13 ap 200 personu.

Sapulce bija priecīgi pārsteigta par nopietnību, ar kādu tā bija izstrādāta. Kas parakstīs? Labu brīdi valda klusums. Neviens negrib parakstīt. Visi apzinās, ko nozīmē prasība vai lūgums ķeizaram sasaukt Satversmes sapulci. Labi strādāts ir. Neparakstīts nevar palikt. «Labi, kad neviens negrib pirmais parakstīt; parakstīšu es» un — parakstu. «Kad Zālītis paraksta, tad var» nosaka aktieris A. Duburs un paraksta kā otrais. Nu steigšus paraksta visi pārējie.

Kad visi parakstījuši, atskan: Kas nosūtīs? Es skatos uz sociāldēmokrātiem — uz J. Jansonu (Braunu) nosaku: «nu Jūsu reize». Nenāk no gaidītiem atbilde. No zāles vidus kāda balss skan: «kas pirmais parakstījis, lai nosūta!» «Labi, es esmu ar mieru nosūtīt, bet lai nesāk domāt, ka es aiz bailēm neesmu nosūtījis, tad lai kāds man nāk līdz». Sapulcējušies izvēlēja Jāni Asari. Mēs ar Jāni Asari parakstīto «Latviešu intelligences petīciju apdrošinātā vēstulē nosūtījām uz grafa Soļska vārdu nodošanai Keizaram. Gaidījām: «vai atbildēs». No grafa Soļska uz manu vārdu pienāca atbilde, ka viņš petīciju saņēmis un nodevis keizaram. Saņemto atbildi es uzglabāju un rādīju ļoti daudziem. Kvitance man beidzot gāja zudībā 1917. gadā.

Tautas pašnoteikšanās ideja piepildās. Latvija top neatkarīga demokrātiska republika.

1905. gada revolūcijā latviešu nacionālās valsts ideja sāka piepildīties un pieņemt demokrātiskas republikas veidu nevarēja. Krievija Baltiju iz savām rokām ļaist ne par ko negribēja, latviešu verdzinātāji — vācu muižnieki atkal gribēja uzturēt uz mūžīgiem laikiem savu varu un kundzību. Par dumpīgo latviešu nomierināšanu gādāja soda ekspedīcijas, kaŗaspēks, īpaši dragūni, kazāki, čerkesi. Asiņis lija. Bet brīvības ideja nemira. Viņas neuzvaramais, dragājošais un jaunradošais spēks darbojās tālāk un pieņēma dažādus veidus.

Gadi nāca un gāja. Reakcijai šķita, ka viņa mūžīgi triumfēs. Te izcēlās pasaules kaŗš. Latvieši nebija aizmirsuši soda ekspedīcijas un viņu faktiskos rīkotājus un vadītājus. Latviešiem šķita, ka pienācis laiks, kur tiem dibināta cerība, atsvabināties uz visiem laikiem no vācu muižnieku varas. No-

dibinājās latviešu strēlnieku bataljoni. Viņu varoņu darbi visiem ir zināmi. Par tiem mūžam starp citu paudis Ziemsvētku kaujas. Strēlnieku bataljonu galvenā nozīme ir tā, ka viņi aizkavēja pāragru Krievijas sabrukšanu un iznīcināja Vācijas cerības uz uzvaru austrumos. Tam ir lieliska nozīme. Jo, ja nebūtu latviešu strēlnieku, ja Krievija būtu pāragri sadragāta, tad Vācija austrumos varbūt būtu palikusi uzvarētāja un tādā gadījumā nebūtu ne Latvijas, ne Igaunijas, ne Lietuvas, ne Polijas.

Atceroties zvērastu Jēnā 1892. gadā, 1905. gada idejas un sprastos ideālus, Uļejā turēto priekšsījumu «Valsts ideālu», autors P. Zālīte 1915. gada beigās Pēterpilī griezās pie mūsu valstsdomniekiem, lai tie krievu valdībai un valstsdomē prasītu Latvijai autonomiju, jo citādi būtu noziedzība izliet strēlnieku asinis. Kad valstsdomnieki to darīt toreiz atsacījās, domādami, ka pēc uzvaras cara valdība visu, ko vajadzēs, dos, tad viņš gāja pie Rīgas domnieka kņaza Mansireva, kurš vispirms noraidīja pie abiem latviešu valstsdomniekiem un kad atbildēja, ka pie tiem jau būts un ka tie baidās prasīt autonomiju, tad Mansirevs brīnījās, kāpēc gan latviešiem autonomija vajadzīga, jo kad Krievijā būšot konstitucionāla monarchija ar parlamentārisķu valdību, tādu, kā Anglijā, tad arī latviešiem klāšoties labāki un autonomija nemaz nebūšot vajadzīga. Ja viņš iekustinātot Valstsdomē Latvijas autonomijas prasību, tad latvieši dabūtot «sliktu

noti«. Griezot atkal pie Goldmaņa, lai tak ko dara, lai prasa autonomiju. «Tagad jādoma tik par uzvaru. Kad uzvarēsim, gan tad cars visu, ko vajadzēs, dos,» tā J. Goldmanis man atbildēja. «No krievu valdības,» teicu, «mums nekas labs nav sagaidāms. Ja Krievija uzvarēs, tad tik reakcija un nagaikas sagaidāmas. Tāda būs krievu valdības pateicība par mūsu strēlnieku izlietām asinīm. Jūs, Goldman, tagad stāviet savas varas un slavas augstumos, visi Jūs tagad slavē, bet ticiet, tā pati tauta Jūs nomētās ar akmeņiem, ja Jūs neprasīsiet autonomijas un zināsiet tik, kā izliet viņas asinis, ar Jūsu prasīto zemsti viņa nebūs apmierināma, jau tagad tautā un pat strēlniekos dzimst nemiers, sasauciet tak kādu redzamāku tautas darbinieku sapulci, lai izzinātu tautas domas.» 1916. gada vasarā tad arī «Centrālās bēgļu komitejas» telpās Goldmanis sasauca kādu sapulci, kurā tika iekustināts Latvijas autonomijas jautājums. Pēteris Zālīte ieteica prasīt tādu tik pilnīgu autonomiju, kāda ir Austrālijai, kas līdzinās jau patstāvīgai valstij. Abi valstsdomnieki Jānis Goldmanis un Jānis Zālīte turpretim domāja, ka jāapmierinās ar paplašinātām zemstēm, uz kādām esot cerība; Arvēds Bergs atkal domāja, ka labāki būšot landtāgi, paplašināti ar latviešiem. Bet mācītājs vēlākais bīskaps Grinbergs Pēterpili silti piekrita autonomijas projektam un pārliecināja par viņa vajadzību klātesošos, vismaz viņu vairākumu. Nesen, tā Grinberga tēvs teica, es tiku aicināts pie divu mirstošu strēlnieku gultas, lai viņus iepriecinātu. «Mēs mirstam, bet kas mūsu tautai par to būs, vai viņa arī tāpat nemirs kā mēs,» tā nāvīgi ievainotie latviešu strēlnieki Pēterpili mirdami izsaucās. «Jāprasa gan ir autonomija.» Tā vēlākais bīskaps Grinbergs. Sapulce beidzot uzdeva abiem valstsdomniekiem, lai prasa autonomiju. Viņi šai lietā tad arī griezās kā pie ministru padomes priekšsēdētāja, tā arī pie Miļukova un pat pie mitropolīta Piterima.

Pēc šīs apspriedes vēlāk tā paša 1916. gada rudenī pie Goldmaņa sanāca vairāki desmiti avīžu u. t. t. priekšstāvji. Dr. phil. P. Zālīte šai sapulcē, kuŗa notika J. Goldmaņa dzīvoklī, nolasīja savu Latvijas autonomijas projektu, kuŗš šoreiz bija pilnīgi izstrādāts un uzrakstīts pēc Austrālijas valsts satversmes parauga un nebija šaurāks par to. Pēc nolasīšanas britiņu klusums, kuŗu pārtrauc Āronu Matīss, kuŗš reprezentēja «Dzimtenes Vēstnesi», izsaukdamies tik: «ārpus laika un telpas». — «Nevis ārpus laika un telpas, bet pilnīgi laikā un telpā», tā P. Zālīte uztraucies atbild, «jo ja kaŗš turpināsies un tās zīmes to rāda, tad var notikt, ka sabrūk mums naidīgās pretvaras — Vācija un Krievija — un uz viņu gruvešiem var rasties jaunas patstāvīgas valstis, es ticu šādai varbūtībai un cerībā šādā, es lūdzu J. Goldmani no manis saņemt un uzglabāt šo autonomijas projektu kā vēsturisku dokumentu.» Goldmanis viņu saņēma. Valstsdomnieks J. Zālīts atkal atgādināja zemstes, Goldmans viņam piebalsoja, A. Bergs nāca klajā ar paplašinātiem landtāgiem u. t. t. Bet beidzot pilnīgas autonomijas prasībai lielum lielais vairums piekrita, sajūsminājās un aizrāva neticīgos Tomus sev līdz. Sevišķi dedzīgi uzstājās par pilnīgu autonomiju toreizējais «Līduma» redaktors O. Nonācis un dzejnieks K. Skalbe. Visi beidzot it kā nozvērējās visiem līdzekļiem propagandēt gan laikrakstos, gan satiekoties un sarunājoties Latvijas pilnīgas autonomijas ideju. Redaktors O. Nonācis, pienācis pie manis sacīja: «manas avīzes slejas nododu jums, manas attiecības ar cenzoru labas, rādiet, ko jūs variet». Mājās pārgājis tūliņ uzrakstīju un «Līdumam» uz Valku nosūtīju rakstu, kuŗš ievietots «Līdumā» «A u t o n o m i j a», 1917. gadā, 22. febr.¹⁾

¹⁾ Sk. prof. Dr. phil. P. Zālītes «Kā Latvija tapa» 2. izd., Rīgā, 1928. g.

Pēc Kanta tautu pašnoteikšanās tiesības ideja (pašlikumība) līdzinās pilnīgai neatkarībai un var pilnīgi realizēties tik neatkarīgas valsts formā.

Iesākumā šī ideja (autonomijas) izpaužas un grib realizēties autonomas valsts, vēlāk pilnīgi neatkarīgas, suverēnas valsts formā.

Krievu atsauksmes par latviešiem. No Pēterpils Dr. phil. P. Zālite «Līdumam, raksta: «Krievu tautā vispār par latviešiem vēl gluži maz ko zina, kas viņi īsti ir, ko viņi jau sasnieguši un pēc kā viņi cenšas un kas viņu mērķis. Pat krievu sabiedriskās aprindās un krievu intelligencē zināšanas un interese par latviešiem mazas. Tikai pateicoties pēdējo gadu notikumiem un cīņām, latviešus krievu sabiedrībā sāk vairāk minēt un par tiem vairāk interesēties. Bet arī vēl tagad interese ir diezgan niecīga. Kadetu jeb krievu tautas brīvības partijas laikraksti ar «Reč» priekšgalā klusējuši un ne labprāt minējuši pat mūsu varonīgos tēvijas aizstāvētājus viņu cīņās pie Rīgas un citur. Viens no kadetu galveniem lideriem—Rodičevs—noteikti izsacījies pret lietuvju autonomiju—pašpārvaldību (pašlikumību). Kadetu «pāvesta» Miļukova izteikums par samojediem, ka tad arī tie prasīšot autonomiju, nav nekāds noslēpums. Kadetu partijas programmā neietilpst cittautu autonomijas, aiz kāda iemesla partijas frakcija arī nevarot tamlīdzīgus jautājumus aizkustināt un pārrunāt. Vienīgais izņēmums priekš kadetiem bija poļi un Polija. Bet kadetu poļu autonomijas projekts ir šaurs un poļus nevarēs apmierināt. Tie laiki, kad visas tautību upes «satecēja», vai vismaz varēja cerēt viņas ievadīt kādā lielā tautību jūrā, beigušies, laika ritenis ņēmis citu virzienu. Kā atsevišķi cilvēki, tā arī tautas, lielas vai mazas, cenšas un grib dzīvot savu atsevišķu, īpatnēju dzīvi, attīstīt un izkopt savas īpatnējās spējas. Var runa būt vairs tikai par šādu mazāku vienību sabiedrošanos lielākā vienībā. Vismaz ir tāds valdošais, galvenais attīstības virziens un tautu ilgu mērķis, cerību zvaigzne, kas viņas stiprina un tām ceļu rāda. Pat visas kaņojošās valstis jau

arī apgalvo, ka cīņa notiek par mazāko valstu un tautu atsvabināšanu, brīvības labā. Nav arī šaubu, ka ieskati krievu sabiedrībā grozīsies vēl vairāk par labu latviešiem, tiklīdz viņa visā pilnībā pārliecināsies par momenta svarīgumu, par tās pozīcijas ārkārtēji lielo nozīmi, kuŗu tagad ieņēmuši latvieši un atzīs par nepieciešami vajadzīgu uzturēt stipru to roku, lai viņa nepagurtu, kas tagad tik pašreizdzīgi un varonīgi aizstāv un aizsargā Daugavas krastus.

(Lidums, 18. febr. 1917. g.)

Krievu presē tomēr arvien vairāk sāk parādīties raksti par latviešiem, lai gan vēl manāma un sajūtamā atturība par mums daudz un plašāki ko rakstīt. Bet atturības ledus kūst. Manāms pavasara tuvums. Un krievu sabiedrībā jau no viena, otra dzirdama atzinība un nojaušama sajūsma par latviešiem. «Kad es lasīju par latviešu pulku varonīgajām, nepārspētajām cīņām pie Rīgas», tā izsacījās kāds augsts krievu ierēdnis, «tad es tiku aizgrābts līdz asarām». No savas puses nevaru neatzīmēt, tā viņš turpināja, ka cik man gadījās un cik es paspēju iepazīties ar latviešu tautas dzīvi, tad es biju taisni izbrīnējis par viņu gara maigumu un darba spēju, izturību un godīgumu. Bet tagad mani jūsmīgi aizgrābj latviešu pulku varonība, kāda vēl nav līdz šim piedzīvota un ar kuŗu viņi tagadējā atsvabināšanas karā sevi padara slavenus. No visas sirds vēlos, kaut latviešu upuriem, kuŗus viņi nes vispārējā, kopējā atsvabināšanas cīņā no vācu jūga, būtu svētīgas sekas.» — Ja, kaut tā būtu un mūsu tautas smagie upuri nebūtu nesti velti!

(«Lidums» Nr. 42 (874), 18. febr. 1917. g.)

Pēterpils latviešu dēmokratiskā partija.

1917. gadā pēc marta revolūcijas autonomās brīvās latviešu tautas dvēseles enerģija spēcīgi darbodamās sāka realizēt savus brīvības un valsts ideālus. Sāka šai virzienā darboties Rīgā, Maskavā un

it īpaši Pēterpili, kur sevišķi rosīgi darbojās jaundibinātā Pēterpils demokrātiskā partija ar J. Kukuru priekšgalā. Statūtus šai jaunajai partijai izstrādāja P. Zālīte.

Pēterpils latviešu demokrātiskās partijas priekšniekam J. Kukuram un kādam dedzīgam, enerģiskam un darbīgam partijas biedrim Zaķim (no Veselavas pag.), kuŗš, diemžēl, vēlāk krita Sibīrijā laupītājiem par upuri, šai pirmajā Latvijas valsts tapšanas periodā ir paliekami nopelni.

Neskatoties uz revolūciju un revolūcijas sajūsmu un cerībām, tā vien likās, ka pār Latviju draud savilkties tumši mākoņi. Vācieši arvien mācās tālāk Latvijā iekšā. Ieskanējās pa tikko sadzirdamām miera zvana skaņām. Latviju sadalīšot: Kurzeme palikšot pie Vācijas, Vidzeme pie Krievijas. «Vācija ir neuzvarama,» izsacījās kāds mūsu vēlākais diplomāts — sūtnis. «Tāda sadalīšana būtu mūsu tautas lielākā nelaime, viņas dvēsele tiktu it kā pāršķelta,» atbildēju. — «Nekas,» atbild diplomāts, «Vācija ar Krieviju sacentīsies labdarībā, redzēsiet, ka pēc gada mēs abi lasīsim latviešu universitātē Jelgavā».

«Tas nu gan,» saku, «nekad nenotiks un nevar notikt».

Šai laikā un šādos apstākļos radās sekojošā Pēterpils latviešu demokrātiskās partijas rezolūcija, kuŗu uzticēja man izstrādāt un iesniegt Pagaidu valdībai, Domei un Strādnieku un zaldātu deputātu padomei, ko es arī izdarīju. Viņu līdzī parakstīja arī A. Kukurš, Pēterpils latviešu demokrātu partijas priekšnieks.

Ievietosim šo rezolūciju pilnīgi oriģinālā. Viņu iesniedzu Valsts domē, Valdībai un Strādnieku un zaldātu deputātu padomei. Viņa oriģinālā skan šā:

„Резолюція Петроградской латышской демократической партіи:

Петроградская латышская Демократическая партия горячо приветствует Петроградский Совет Ра-

бочих и Солдатских Депутатов и выражает ему глубочайшую благодарность за спасение отечества и противодействие всевозможным стремлениям возобновить прежний режим, хотя бы и в форме конституционной монархии.

Петроградская Латышская Демократическая Партия убежденная в том, что Совет Рабочих и Солдатских Депутатов будет и впредь твердо и непоколебимо стоять на страже великой Российской Революции, отстаивая принципы свободы, равенства и братства народов, питает уверенность, что только полная свобода и самая либеральная государственная форма правления — демократическая федеративная республика и полная автономия народов, могут вынести Россию из затруднения и обеспечить ей дальнейшее развитие культурного и экономического прогресса.

Латыши глубоко убеждены, что Учредительное Собрание, созываемое на основание всеобщего прямого, равного и тайного голосования, выскажется за демократическую федеративную республику и осуществив законодательным путем демократические принципы.

Питая непоколебимую уверенность в том, что лишь в демократической Российской федеративной республике населяющие нашу родину народы могут фактически осуществить полную автономию, латыши единодушно подадут свой голос за демократическую федеративную республику.

Латышский край, а именно Курляндия, латышская часть Лифляндии, латышские части Витебской и Ковенской губ. должны объединиться в одну политическую, административную и экономическую единицу, под наименованием Латвия, в которой должна быть введена полная автономия — законодательная, административная, финансовая и политическая.

Объединенная и автономная Латвия должна представлять собой демократическое республиканское

государство и войти в состав русской демократической федеративной республики, по аналогии с кантонами Швейцарии или отдельными штатами Северо-Американских Соединенных Штатов.

При заключении мира, Курляндия никоим образом не должна отойти к Германии: это было бы равносильно смерти латышского народа, который, не взирая на то, что он рассеян, и поныне самоотверженно героически проливает свою кровь за свободу родины и великой России.

В виду того, что все нынешние прибалтийские учреждения глубоко реакционны и представляются опасными для свободной России, необходимо немедленно упразднить их, избрав на их место на основе всеобщаго, прямого, равного и тайного голосования Земский Совет, который взял бы в свои руки все управление страны, впредь до того, как Учредительное Собрание Латвии выработает в согласии с установленной формой правления в России, новую форму ея государственного быта и осуществит полную автономию в Латвии.

Д-р философии Петр Залит. Ян Кукур.*

(Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских депутатов. № 46. Пятница, 21. апреля 1917. г.)

Petrogradas Latviešu dēmokratiskās partijas rezolūcija.

Petrogradas Latviešu dēmokratiskā partija karsti apsveic Petrogradas Strādnieku un zaldātu deputātu padomi un izsaka tai savu dziļāko pateicību par tēvu zemes glābšanu un pretošanos visām vecā režīma atjaunošanas tieksmēm, kauču konstitūcijas (konstitucionālas) monarchijas veidā.

Petrogradas latviešu dēmokratiskā partija, būdama pārliecībā, ka Strādnieku un zaldātu deputātu padome arī turpmāk stāvēs nomodā par lielo Krievijas revolūciju, sargās t a u t u b r ī v ī b a s, vien-

līdzības un brālības principus, ir tādus ieskatos, ka tikai pilnīga brīvība un visu liberālākā valsts forma, proti demokrātiska federatīvā republika un pilnīga atsevišķu tautu autonomija var Krieviju pacelt iz tagadējām grūtībām un nodrošināt tai tālāku kultūrāla un saimnieciska progresa attīstību.

Latvieši ir dziļi pārliecināti, ka Satveršmes Sapulce, sasaucama uz vispārējas, tiešas, vienlīdzīgas, aizklātas nobalsošanas pamata, izsacīsies par demokrātisku federatīvu republiku un izvedīs dzīvē likumdevības ceļā demokrātiskus principus.

Būdami negrozāmā pārliecībā, kā tikai demokrātiskā federatīvā Viskrievijas republikā mūsu dzimtenes zemi apdzīvojošās tautas var faktiski kļūt pie pilnas autonomijas, latvieši nodos vienprātīgi savas balsis par demokrātisku, federatīvu republiku.

Latviešu zemei: Kurzemei, Vidzemes latviešu daļai, Vitebskas un Kauņas guberņu latviešu daļām jātiek apvienotām vienā politiskā administratīvā un saimnieciskā vienībā ar nosaukumu «Latvija», kurā jātiek ievestai pilnīgai autonomijai likumdevības, administrācijas, finanču un politiskā ziņā. Apvienotai un autonomai Latvijai jābūt demokrātiskai republikai Krievijas demokrātiskās federatīvās republikas sastāvā, līdzīgi kā Šveices kantoni vai atsevišķie Ziemeļamerikas Savienoto Valstu štāti.

Mieru slēdzot Kurzeme nekādi nedrīkst tikt atdota Vācijai, tā būtu latviešu tautas nāve, tautas, kuŗa, neskatoties uz to, ka tā izkai-

sīta, ir tagad nesavtīgi, varonīgi izlej savas asinis par dzimtenes un lielās Krievijas brīvību.

Ievērojot to, ka visas līdzšinējās Baltijas iestādes dziļi reakcionāras un bīstamas brīvajai Krievijai, ir nepieciešami tās bez kavēšanās likvidēt un iecelt to vietā, uz vispārējās, tiešās, vienlīdzīgās un aizklātās nobalsošanas pamata Zemes Padomi, kura lai ņemtu zemes administrāciju savās rokās, līdz kamēr Satversmes Sapulce izstrādās, saskaņā ar Krievijas valsts formu, jaunu valdības formu un nodibinās pilnīgu Latvijas autonomiju.

Dr. philos. Pēteris Zālīte.

Jānis Kukurs.

(Petrogradas Strādnieku un Zaldātu Deputātu Padomes Ziņas» Nr. 46. Piekdien, 21. aprīlī 1917. g.).

Šī Pēterpils latviešu demokrātiskās partijas rezolūcija sacēla krievu presē ellišķu troksni. Kļiedza «Novoje Vremja», kļiedza «Večerņeje Vremja», kļiedza arī citas krievu avīzes. Likās, it kā būtu pienācis pasaules gals. Krievu profesori aiz līdzcietības man piesolīja patversmi-paslēptuvi pie sevis, lai būtu drošs no policijas. Bija nobijušies pat «dēmokrati» dzimtenē. «Dēmokrati» izsacīja protestu «Dzimtenes Vēstnesī». Viņi neesot pēterpiliešus to darīt nemaz pilnvarojuši, it kā «Pēterpils latviešu demokrātiskai partijai» tāda Rīgas dēmokratu pilnvara pavisam būtu bijusi vajadzīga?!

«Novoje Vremja» zem virsraksta «Latvija» vārdu pa vārdam rakstīja:

Латвія.

Предсѣдателю Гос. Думы М. В. Родзянко передано петроградской латышской демократической партией привѣтствіе, въ которомъ выражается слѣдующее пожеланіе объ устройствѣ Латвіи:

«Питая непоколебимую увѣренность въ томъ, что лишь въ демократической россійской федеративной республикѣ населяющіе нашу родину на-

роды могутъ фактически осуществить полную автономію, латыши единодушно подадутъ свой голосъ за демократическую федеративную республику.

Латышскій край, а именно — Курляндія, латышская часть Лифляндіи, латышскія части Витебской и Ковенской губерній — должны объединиться въ одну политическую, административную и экономическую единицу подъ наименованіемъ Латвіи, въ которой должна быть введена полная автономія, — законодательная, административная, финансовая и политическая. Объединенная и автономная Латвія должна представлять собой демократическое республиканское государство и войти въ составъ русской демократической федеративной республики по аналогіи съ кантонами Швейцаріи или отдѣльными штатами Сѣверо-Американскихъ Соединенныхъ Штатовъ.

При заключеніи мира Курляндія никоимъ образомъ не должна отойти къ Германіи: это было бы равносильно смерти латышскаго народа, который, невзирая на то, что онъ разсѣянъ, и понынѣ самоотверженно и героически проливаетъ свою кровь за свободу родины и великой Россіи.

Въ виду того, что всѣ нынѣшнія прибалтійскія учрежденія глубоко реакціонны и представляются опасными для свободной Россіи, необходимо немедленно упразднить ихъ, избравъ на ихъ мѣсто, на основѣ всеобщаго, прямого, равнаго и тайнаго голосованія земскій совѣтъ, который взялъ бы въ свои руки все управленіе страны впредь до того, какъ учредительное собраніе Латвіи выработаетъ, въ согласіи съ установленной новой формой правленія Россіи, новую форму ея государственнаго быта и осуществить полную автономію Латвіи.»

Однимъ изъ будущихъ россійскихъ кантоновъ явится вѣроятно и скромная «Московія». —

(«Новое Время» № 14752, 15 (28) апрѣля 1917 г.)

Rezolūcijas saturs mums jau zināms. «Viens no nākošiem Krievijas kantoniem laikiem arī būs pieticīgā «Maskōvija», piezīmē «Novoje Vrēmja», beigusi rezolūcijas atstāstu. Citas avīzes, īpaši «Večerņeje Vrēmja» rakstīja daudz asāki. Arī pati «Novoje Vrēmja» vēlāk.

Apvienotas Latvijas dēmokratiska republika.

Kanta ideja par tautu pašnoteikšanās tiesību ir ļoti dziļa. Pēc būtības viņa nozīmē absolūtu pašnoteikšanās brīvību un absolūti brīvu pašnoteikšanos. Tautas, tāpat kā atsevišķi indivīdi, ir patstāvīgas. Ikvienu tautu ir pati sev mērķis un viņai ir pilnīga, neaprobežota, kā Kants saka, dabiska pašnoteikšanās tiesība. Kanta ideja par tautu pašnoteikšanos tāpēc visā pilnībā var izpausties un realizēties tik pilnīgi patstāvīgās, neatkarīgās, suverēnās, nacionālās republikās vai brīvvalstīs, kur suverēnas tautas brīva griba pati sev dod likumus un pēc tiem dzīvo. Autonomas valstis ir tikai it kā laipa, kas ved uz pilnīgu neatkarību. Kanta ideāls ir Eiropas, ja, visas pasaules neatkarīgu nacionālu valstu savienība, ar obligātorisku areopāgu (augstākā tiesas iestāde sen. Atēnās) priekšgalā. Tas Kantam bija vajadzīgs, lai novērstu karus un panāktu mūžīgu mieru.

Runājot Kanta garā par tautu pašnoteikšanos tāpēc arvien, pat, ja aiz dažādiem iemesliem runā tikai par autonomām valstīm, garā paspīd Kanta neatkarīgā suverēnā nacionālā republika un beidzot atspīd pasaules savienotās valstis.

Konsekventi pēc Kanta tā jāspriež.

Kad nu pasaules karā Rīgu bija ieņēmuši vācieši un spiedās tālāk iekšā Latvijā, kad daudziem likās, ka pār mūsu tautas likteni karājās Dāmokla zobens, radās jautājums: jā, ko nu? Vai tiešām mierīgi ļaut sevi nožņaut? — Nē. Bija jāprotestē. Jārunā. Jāaizstāvās, kā nu varēja. — Pēterpils Saviesīgā biedrībā P. Zālīte runādams par tautu pašnoteikšanos un vērā ņemdams kara notikumus dzimtenē, ierosināja Nacionālās Padomes dibināšanu. Dzimtenē latvieši nevarot sevi aizstāvēties, jāradot tāpēc «organs», «tautas padome» (Nacionālpadome), kas varētu runāt visas tautas vārdā, aizstāvēt latviešus, vajadzēšot šainolūkā visiem, visām partijām vienoties, radīt tādu tautas padomi un proklāmēt — izsludināt «Apvienotas Latvijas Dēmokratisku Republiku». P. Zālīte ieteic: sasaukt Pēterpils latviešu dēmokratiskās partijas pilnu sapulci, tajā šo jautājumu likt priekšā un ja sapulce tam piekristu, tad uzaicināt visas citas partijas un sabiedriskās organizācijas etc. uz tādas padomes dibināšanu un tādas Latvijas valsts proklāmēšanu.

Pēterpils latviešu dēmokratiskās partijas priekšnieks J. Kukurs tādu sapulci sasauca, sapulce priekšlikumu pieņēma. J. Kukurs uzaicināja visas partijas etc. uz apspriedi, lai nodibinātu tautas padomi un proklāmētu neatkarīgu Latviju. Noturēja vairākas tādas sapulces. J. Kukurs un nelaiķis enerģiskais Zaķis daudz darījuši Nacionālās Padomes nodibināšanas un līdz ar to neatkarīgas Latvijas labā. Kādā sēdē Pēterpilī P. Zālīte jau iesniedza rezolūciju, proklāmēt: «Apvienotu Latvijas Dēmokratisku Republiku». To nolēma labāk darīt uz Latvijas teritorijas Valkā.

Nacionālpadomes atklāšana un pirmā sesija notiek Valkā no 16.—19. novembrim (v. st.) 1917. gadā.

Sapulci atklāj Nacionālpadomes biroja priekšsēdētājs J. Goldmanis 16. nov. pulkst. 8 vakarā Valkas

pilsētas valdes telpās, kuŗas ir pārpildītas gan ar delegātiem, gan viesiem.

Sesijas pirmā dienā, 16. (29.) novembrī maz kas pozitīvi tiek darīts. Notiek tikai izrunāšanās par vispārējo politisko stāvokli, zemes padomi, lieliniekiem, Nacionālpadomes vajadzību vai nevajadzību, Nacionālpadomi vai tās vietā ko citu.

Sesijas otrā dienā, 17. (30.) novembrī 1917. gadā. Sēdi vada J. Palcmanis. Sēde notiek Kooperātoru biedrības telpās.

«Ievērojot to, ka 16. un 17. novembrī Valkā uz Pagaidu Nacionālo Padomi aicinātā sapulcē ieradušies priekšstāvji no Kurzemes un Latgales pagaidu zemes padomēm, no Vidzemes zemes padomes bijušās pilsoniskās frakcijas, no Latvju kareivju nacionālās savienības Latvijā un Iekšķrievijā, no Latgaliešu strēlnieku sekcijas pie latviešu apvienoto strēlnieku pulku izpildu komitejas, no Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas, no Baltijas latviešu bēgļu apgādāšanas komitejas, no Latviešu-latgaliešu biedrības dēļ palīga kuŗa upurim, no Latviešu kooperātoru kongresa organizācijas komitejas un sekošām politiskām partijām: Latviešu demokrātu partijas, Latviešu nacionāldemokrātu partijas un Latviešu radikāldemokrātu partijas Pēterpils grupas un

2) ka šinī sapulcē reprezentētas lielākās latviešu sabiedriskās organizācijas un politiskas partijas, kuŗas stāv uz nacionāla viedokļa, sapulce pasludina sevi par **Latviešu Pagaidu Nacionālo Padomi** un pāriet uz dienas kārtību.»

Tas ir liels vēsturisks moments, liels notikums.

Sesijas trešā dienā, sestdienā, 18. novembrī (1. dec.) 1917. gadā. Pārrunā dažādus jautājumus. Delegāti raksturo savu stāvokli un izteic savas domas.

Referātu par latviešu tautas pašnoteikšanos nolasa **Dr. phil. P. Zālīte**. Viņš vispirms aizrāda un uzsver, ka Latviju atjaunojot mēs nedrīkstam nostāties ne uz Vācijas, ne uz Krievijas vai cita kāda

viedokļa, bet vienīgi uz Latvijas un mūsu tautas interešu redzes stāvokļa.

Tautu pašnoteikšanās princips ir plašāks nekā autonomijas princips. Pašnoteikšanās principu visdziļāki apskatījis Kants. Tautas, tāpat kā atsevišķi indivīdi ir patstāvīgas. Ikkatra tauta pate sev ir mērķis un tai ir tiesība uz pašnoteikšanos. Tautas tagad mostas un tiecas pēc savām tiesībām, kuras tām atņēmušas stiprākas tautas. Nevienai tautai nedrīkst uzspiest tādu uzskatu, kādu tā negrib. Tautu satversmes sapulcēm jālemj par sevi. Latvijas Satversmes Sapulcei jālemj par Latvijas apvienošanu un jāizstrādā Latvijas pamata likumi. Latvijas tautas griba, ticu, lems par apvienotu demokrātisku Latvijas republiku. Latvijas Satversmes Sapulce noteiks mūsu attiecības pret Krieviju. Valdot pašnoteikšanās principam, zūdkatra tautas atkarība no citām valstīm. Krievijā, jādomā, ka nodibināsies autonomas valstis. Krievijas valsts fēderācija būs ceļš uz visas Eiropas valstu fēderāciju un vispasaules Savienotām valstīm. Krievija jau 3 reizes deklarējusi tautu pašnoteikšanos. Arī mums ir tiesība uz pašnoteikšanos. Ikvienai tautai ir tiesība proklamēt savas tiesības. Prūsija tagad met kauliņus par mūsu zemi. Viņa grib Kurzemi pievienot Vācijai. Pret to mums jāprotestē, tāpat arī pret visas Latvijas pievienošanu, jo pie Vācijas vai Prūsijas tikt pievienotiem būtu mūsu tautas nāve. Mūsu zeme nedrīkst tikt kolonizēta. Latviešu kultūras pārlei nav jāzūd no cilvēces vainaga. Arī pie cariskās un kadetiskās Krievijas mēs nedrīkstam pieslēties. Plēbiscītu Latvijā varētu izvest pēc kara un lemt par mūsu attiecībām ar Krievijas fēderatīvo republiku. Latvijas jautājums tagad ir internacionāls. Latvijai jā piedalās arī miera konferencē. Nacionālpadomei jāproklamē «Apvienotas Neatkarīgas Latvijas Demokrātiskā Republika!» (Jūsmīgi applausi.)

K. Skalbe liek priekšā P. Zālītes referātu nodrukāt uz Nacionālpadomes rēķina.

Valstsdomniekam J. Zālīšam un A. Dobeļam tas nepatīk. Viņi atrod tur pretrunas. Dr. P. Zālīte negrib sajūsmu traucēt, saka, ka referāts ir izvilcums no kāda lielāka darba. Viņš nolasa referāta tezes. Lai varētu spriest par referātu un pretrunām, jāpazīst bija Kants, ko ne A. Dobels, ne arī J. Zālītis nepazīna. V. Zāmuels aizrāda, ka principiālas domu starpības par referātā izteiktiem uzskatiem un pārējo Nacionālpadomes locekļu uzskatiem nav un ieteic referātu līdz ar tezēm nodot ievēlamai Nacionālpadomes valdei kā materiālu pie Latvijas autonomijas projekta izstrādāšanas.

Nacionālpadome priekšlikumu pieņem un lūdz Dr. P. Zālīti referātu līdz ar tezēm nodot valdei. P. Zālīte to nodod sekretāriātam¹⁾.

Sēdi slēdz pulksten 1 naktī. Nolemj sēdi pārtraukt līdz rītam pulksten 11 rītā, svētdien, 19. nov. (2. dec.) 1917. g.

Sesijas ceturtnā dienā, svētdien, 19. novembrī (2. dec.) 1917. g.

Pilsētas valdes telpās sēdi atklāj pulksten 11 rītā un vada J. Goldmanis.

Šai dienā svarīgākais ir vēlēšanas.

Tā Nacionālpadome savā pirmajā sesijā Valkā 16.—19. novembrī (29. nov. — 2. decembrī 1917. g.) ir veikusi lielu darbu. Bet vienu lielu darbu viņa vēl nebija veikusi, kaut gan ceļš uz to tika nosprausts. Nacionālpadome gan pati sevi proklāmējās, bet līdz

¹⁾ Vēlāk Pēterpilī Nacionālpadomes otrajā sesijā (15.—18. janv. 1918. g.) Pēterpilī valstsdomnieks J. Zālītis lūdz stripot viņam protokolā pierakstīto izteikumu, it kā Dr. phil. P. Zālītes referāts par Latviju esot nezinātnisks, ar šādu teikumu viņa domas neesot pareizi formulētas. P. Zālītes Nacionālpadomes sekretāriātam Valkā nodotais referāts par latviešu tautas pašnoteikšanos ir — nozudis. Savādi, ka tāpat nozudis ir J. Goldmanim 1916. g. uzglabāšanai nodotais un saņemtais referāts par Latvijas autonomiju.

ar sevi vis vēl neproklāmēja «Apvienotas Latvijas Dēmokratisko republiku», kādu rezolūciju jau Dr. P. Zālīte bija iesniedzis Pēterpilī un iesniedza un nolasīja arī Valkā.

Priekš braukšanas uz Valku Pēterpilī vairāki viņam apsolījās roku dodami par to uzstāties, bet Valkā diemžēl cieta klusu. Vai vēl arvien baidījās?

Šādas rezolūcijas pieņemšana notika Nacionālpadomes otrā sesijā 15.—18. janvārim Pēterpilī.

17. janvārī 1918. gadā Nacionālpadome ar visām balsīm (23) pret vienu balsi (valstsdomnieka J. Zālīša) pieņem sekojošu rezolūciju:

«Dibinādamies uz visas pasaules dēmokratijas atzītām un pasludinātām tautu pašnoteikšanās tiesībām, Latvijas Pagaidu Nacionālā Padome:

1) atzīst, ka Latvijai jābūt patstāvīgai dēmokratiskai republikai, kas apvienotu Kurzemi, Vidzemi un Latgali;

2) protestē pret jebkuŗu Latvijas sadalīšanas mēģinājumu, it sevišķi pastrīpojot, ka latvju tautas pirmā un neatlaidīgā prasība ir Latvijas teritoriāla un etnografiska nedalāmība;

3) protestē pret katru miera noslēgšanas mēģinājumu, kas pārkāpj tautu pašnoteikšanās principu; un pēdīgi,

4) nosoda tautas gribas viltošanu zem okupācijas un kara apstākļu spaidiem.»

Tā garās cīņās dzima apvienotas Latvijas Dēmokratiska Republika. Vēl neviens vien bija pret apvienotas Latvijas Dēmokratisku Republiku. Gribēja vēl izvairīties. Bet daļa Nacionālpadomes locekļu asi protestēja. Dr. phil. P. Zālīte, Pēterpils latviešu dēmokratu partijas priekšstāvis, J. Palcmanis, latvju kareivju nacionālās savienības priekšstāvis, Aleks. Ūuze, Krievijas latviešu kolonistu priekšstāvis un vēl kādas 3—4 personas draudēja aiziet, ja nepieņem un neatzīst Apvienotas Latvijas Dēmokratisku Republiku. Nu gribēja pieņemt un atzīst «Apvienotu Latvijas Republiku», bet strīpot vārdiņu «dē-

mokratiska». Bet kad minētās personas neatlaidās arī no vārda «dēmokratiska», tad beidzot pieņēma arī to. Tā beidzot garīgās cīņās tika proklāmēta **Apvienotas Latvijas Dēmokratiska Republika**.

Un nu **Dēmokratiska Latvijas Republika** lai ir mūsu visu vadošā zvaigzne! Viņai lai sekojam, pie viņas lai zvēram. Viņa lai stāv augstāk par visu!

Anglija atzīst Nacionālpadomi.

Kad Nacionālpadome — pēc proklāmēšanas Valkā — stājās pie savu uzdevumu izvešanas un izveidošanas darba, tad viens no viņas pirmajiem darbiem un uzdevumiem bija: iepazīstināt lielvalstis ar šo notikušo vēsturisko faktu. Latvija, kā patstāvīga valsts — kā apvienota dēmokratiska republika uzgāja un nostājās uz pasaules politiskās skatuves.

Tā kā Anglijas un Francijas interesēs bija veicināt un atbalstīt jaunu patstāvīgu valstu nodibināšanos starp Vāciju un Krieviju, tad viņas uz to, kas notika, skatījās ar patīku, ja, vēl vairāk, viņas veicināja šādu valstu rašanos.

Angļu vēstnieks Pēterpilī Buchanans no paša sākuma bija nostājies aiz Nacionālpadomes un solījis to pat materiāli atbalstīt.

Kad nu angļu vēstniecībai Pēterpilī par notikušo ziņoja, saņēma no viņas šādu atbildi:

«Pétrograd,
le 30. décembre/12. janvier 1918.

Messieurs,

L'Ambassadeur étant parti de Pétrograd en congé, j'ai l'honneur d'accuser réception de votre lettre en date du 28. décembre/10. janvier transmettant une déclaration lettonne dont je n'ai pas manqué de saisir mon Gouvernement.

Je n'ai guère besoin de vous assurer que cette Ambassade n'a prêté aucune foi aux information ten-

dencienses publiées par nos ennemis au sujet de l'état d'esprit qui régnerait parmi la population lettonne des provinces occupées.

Veillez agréer, Meussieurs, les assurances de ma considération très distinguée.

F. O. Lindley.

Le Conseil National Provisoire Letton
Département des Affaires Extérieures.»

(Pēterpilī, 30. decembrī/12. janvārī, 1918. g.

Godājamie kungi!

Tā kā vēstnieks aizbraucis no Pēterpils atvaļinājumā, tad man ir tas gods apstiprināt Jūsu 28. decembra/10. janvāra raksta saņemšanu; es neesmu kavējies iepazīstināt savu valdību ar viņam pievienoto latviešu deklarāciju.

Būtu lieki Jums vēl apgalvot, ka šī vēstniecība nav dāvājusi uzticību tām tendenciōzām ziņām, kurās mūsu ienaidnieki publicē attiecībā uz garastāvokli, kas it kā valdītu ieņemto provinču latviešu iedzīvotāju starpā.

Lūdzu pieņemt, godājamie kungi, manas patiesas augstcienības apliecinājumu.

(Paraksts): F. O. Lindley.

Adrese:

(Latviešu Pagaidu Nacionālai Padomei,
Ārlietu departamentam.)

Angļu vēstnieks pats, kā atbildē sacīts, aizbraucis no Pēterpils atvaļinājumā un Lindlejs, redzams, ir formālāks, atturīgāks, nekā franču vēstnieks, kad pie tā griežas, kurš uz paziņojumu atbild šā:

«Ambassade de France

à

Pétrograd

Pétrograd, le 22 Janvier 1918.

Monsieur le Président.

J'ai bien reçu la lettre par laquelle le Conseil national provisoire Letton proteste contre l'annexion de

la Courlande ou d'une partie du territoire letton à l'Allemagne, et affirme la volonté des populations lettonnes de constituer un Etat autonome composé de la Livonie, de la Courlande et de la Latgale.

J'accueille vorte démarche avec une sympathie comme faite par les représentants d'une nationalité qui a conscience de ses droits et dont les citoyens, grâce à l'énergie de leurs aspirations ethniques, sont appelés à conquérir une légitime indépendance.

La France qui, après quatre années de luttes pour la liberté et le droit des peuples, se voit malgré la cruelle défection d'un de ses alliés, plus près, que jamais de réaliser victorieusement son idéal contre les puissances d'Allemagne et d'Autriche, ne peut manquer d'applaudir à vos efforts et de s'en souvenir quand viendra l'heure de la paix définitive et réparatrice.

Agréez, Monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération.

J. Noulens.

A. Monsieur le Président du Conseil
National Letton.»

Pēterpilī, 22. janvārī 1918.

Prezidenta kungs!

Esmu saņēmis vēstuli, kurā Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome protestē pret Kurzemes vai citas latviešu teritorijas daļas pievienošanu Vācijai, un izsaka vēlēšanos nodibināt autonomu valsti, kas sastāvētu no Vidzemes, Kurzemes un Latgales.

Es apsveicu ar dzīvu simpatiju Jūsu soli, ko sper tādas tautas priekšstāvji, kurā apzinās savas tiesības un kurās pilsoņiem, pateicoties viņu nacionālo centienu enerģijai, ir lemts iekarot likumīgu neatkarību.

Francija, kurā pēc četrus gadus ilgās cīņas par brīvību un tautu tiesībām, neskatoties uz viena viņas sabiedrotā smago nodevību, redz tuvāk kā jebkad

iespēju reālizēt savu uzvaras ideju pret Vācijas un Austrijas valstīm, nevar neapsveikt Jūsu centienus, nevar citādi kā aplaudēt un tos atcerēties, kad pienāks galīgā un atkaluzbūvējošā miera brīdis.

Lūdzu saņemt, Prezidenta kungs, manas augstas cieņas apliecinājumu.

[Paraksts: J. Noulens.

Adrese:

Latviešu Nacionālās Padomes Prezidenta kmg.)

Franču vēstnieks, redzams, ar frančiem piemītošo sirsnību un sajūsmu apsveic Nacionālpadomi, kuŗa vēlas nodibināt «autonomu valsti». Viņš apsveic ar «dzīvu simpātiju soli, ko speŗ tādas tautas priekšstāvji, kuŗa apzinās savas tiesības un kuŗas pilsoņiem, pateicoties viņu nacionālo centienu enerģijai, ir lemts iekārrot likumīgu neatkarību.»

Arī vēl citas valdības izturējās labvēlīgi.

Lai varētu stāties tiešā sakarā ar ārzemju valstu valdībām, tad jūlijā 1918. g. Zīgfrīds Meierovics brauc uz ārzemēm. Pilnvarai, kuŗu Nacionālpadome dod tam līdz, ir šāds saturs:

«Latviešu Nacionālā Padome, kuŗa pagaidām ir topošās Latvijas augstākā valsts iestāde un apvieno sevī visas latviešu nacionālās partijas un centrālās sabiedriskās iestādes, sūta uz Angliju kā savu pilnvarotu priekšstāvi šā raksta uzrādītāju Latviešu Nacionālās Padomes locekli cand. rer. merc. Zīgfrīdu Meierovicu. Meierovica kmgam ir tiesība Latviešu Nacionālās Padomes vārdā stāties sakarā ar Anglijas valdību un valsts vīriem, piedalīties un runāt Latviešu Nacionālās Padomes vārdā konferencēs un apspriedēs.

Pie tam Meierovica kgs strādās tādā garā, ka visur aprādīs suverēnas un nedalītas Latvijas vajadzību ar viņas patstāvības internacionālu garantiju. Šādas Latvijas valsts nodibināšanu Latviešu Nacionālā Padome var panākt, atbalstoties uz Angliju un

tās sabiedroto palīdzību un aizstāvniecību starptautiskās konferencēs un pie nākošā miera līguma. Šinī ziņā Meierovica kgs dos visus aizrādījumus un ziņas, kas pareizi apgaismo Latvijas iedzīvotāju politiskos centienus.

Tāpat Meirovica kgam ir uzdots noskaidrot Latvijas saimnieciskās intereses, kuŗas nevar pieļaut, ka Baltijas jūra tiktu par slēgtu jūru, bet prasa, ka caur Latvijas teritoriju ietu pilnīgi brīva satiksme starp Vakaeiropas valstīm un Krieviju.

Sevišķa vērība Meierovica kgam jāpiegriež tam, lai panāktu palīdzību izpostītās Latvijas saimnieciskai atjaunošanai, attīstot viņas oikonomiskos spēkus, kā arī tam, lai Latvijas oikonomiskā neatkarība tiktu nostādīta uz drošiem pamatiem, kas viņu aizsargātu pret kaimiņu valstu oikonomisko iespaidu.

Latvijas Nacionālā Padome cer, ka viņas pilnvarotais priekšstāvis pie Anglijas valsts vīriem un sabiedrības atradīs piekrišanu un palīdzību, jo viņa jūt, ka viņas centieni pilnīgi saskan ar angļu tautas centieniem, kuŗi prasa tiesas un taisnības uzvaru un nodrošinātu nākotni mazajām tautām.»

Pilnvaru bija parakstījuši Ārlietu nodaļas priekšsēdētājs J. Goldmanis un sekretārs J. Seskis.

Pilnvara izdota 12. jūlijā 1918. g.

30. jūlijā 1918. g. Zīgfrīds Meierovics nonāk Stokholmā un 12. augustā tanī pašā gadā viņš ierodas Londonā, kur paliek līdz janvārim 1919. g.

Londonā Z. Meierovicam lielā mērā ir izpalīdzīgs Henrijs Simsons, kuŗš ir labs angļu valodas pratējs un kuŗam bez tam ir izdevies nodibināt sakarus ar dažām angļu iestādēm, dažiem valstsvīriem, laikrakstiem, žurnālistiem.

23. oktobrī 1918. g. Z. Meierovicu pieņem audiencē Anglijas ārlietu ministrs Balfūrs. Pēc apm. 20 minūšu ilgas sarunas Balfūrs saka:

Viņa Majestātes valdības vārdā varu jums apgalvot, ka Lielbritānija ar dziļu simpatiju seko latviešu nācijai viņas tagadējā grū-

tā stāvoklī un ka Viņa Majestātes valdība būs nomodā par to, lai Latvija netiktu pievienota pie Vācijas. Es ceru, un domāju, ka izsaku arī Lielbritānijas valdības uzskatus, ka Baltijas valstu liga būs tas satversmes veids, radīts uz kopīgu oikonomisku interešu pamata, kas visvairāk būs saskaņots ar latviešu tieksmēm («aspirations») un nodrošinās Latvijai plašu naģionāli-kultūrālu un politisku attīstības iespējamību.

Viņa Majestātes valdība ir nolēmusi atzīt pagaidām līdz miera konferencei Latviešu Nacionālo Padomi par Latvijas valdību, kamēr miera konference nebūs galīgi izšķirusi vispārīgo Latvijas likteni. Es vēl reiz gribu Jūs pārliecināt par tām simpatijām, ar kuŗām mēs sekojam latviešu nāģijai un Jūsu zemei.

Zigfrīds Meierovics: Atļaujiet man, Sir, izsacīt Jums manu dziļi izjusto pateicību par tiem vārdiem, kuŗus Jūs tik laipni sacījāt Latvijas labā. Es uzskatu par savu pienākumu Jūsu vārdus paziņot manai valdībai (t. i. Nacionālpadomei) un esmu pārliecināts, ka tas brīdis, kad latviešu tauta pēc ilgām, grūtām ciešanām saņems šo svarīgo ziņu, būs mūsu nacionālā svētku diena, jo Latvija tagad zina, ka par viņas likteni nomodā stiprā Lielbritānija.

Drīz pēc tam 11. novembrī 1918. g. Z. Meierovics saņēma no Anglijas ārlietu ministrijas šādu rakstu:

«Foreign office.

November, 11 th, 1918.

Sir,

I have the honour to acknowledge with thanks your letter of the 30 th ultimo in which you enclose a copy of your appeal to Great Britain and the Allies to give their protection to Latvia.

I am happy to take this opportunity of repeating the assurance which I gave you on the occasion of your recent visit. His Majesty's Government have viewed with the deepest sympathy the aspirations of the Lettish people and its desire for liberation from the German yoke. They are glad to reaffirm their readiness to grant provisional recognition to the Lettish National Council as a de facto independent body until such time as the Peace Conference lays the foundations of a new era of freedom and happiness for your people.

In the meantime His Majesty's Government will be glad to receive you as the informal diplomatic Representative of the Lettish Provisional Government.

Yours faithfully,
(Signed) Arthur James Balfour.

Monsieur Meierovic,
115, Park Road,
Regent's Park, N. W.»

Lielbritanijas ārlietu ministrija.
11. novembrī 1918. g.

Mans kungs!

Man ir gods pateikties par Jūsu vēstuli no 30. oktobra, kurā Jūs piesūtījāt savu lūgumu Lielbritānijai un viņas sabiedrotiem, lai tie dotu savu aizsardzību Latvijai.

Es esmu laimīgs izlietot šo gadījumu, lai atkārtotu solījumu, ko es jums devu Jūsu nesenā vizītē. Viņa Majestātes valdība ir raudzījusies ar visdziļāko līdzjūtību uz latviešu tautas centieniem un viņas gribu atsvabināties no vācu jūga. Viņa ar prieku atkal apgalvo savu gatavību, dot pagaidu atzīšanu Latviešu Nacionālajai Padomei, kā de facto neatkarīgai iestādei,

līdz tam laikam, kamēr Miera konference liks pamatus brīvības un laimes laikmetam Jūsu tautai. Līdz tam laikam Viņa Majestātes valdība labprāt pieņem Jūs kā Latviešu Pagaidu Valdības informētāju diplomātisko priekšstāvi.

Jums uzticīgais,
(Paraksts): Arthur James Balfour.

Meierovica kungam,
115, Park Road,
Regent's Park, N. W.)

Ar to Anglija atzīst de facto Latviju un Nacionālpadomi. Šai atzīšanai ļoti liela nozīme. Līdz ar to pasaules miera konferencē Parīzē 1919. g. janvārī Latvijas de facto pastāvēšanu atzīst visas tās valstis, kas piedalās miera konferencē.

Pēc Latvijas un Nacionālpadomes de facto atzīšanas no Anglijas puses tādu pašu deklarāciju par Latvijas de facto atzīšanu Z. Meierovicam 1918. gada decembra beigās iesniedz arī Japānas valdība¹⁾.

Tā tad Anglija Nacionālpadomi un līdz ar to arī Latviju atzinusi de facto jau 11. novembrī 1918. g.

Pēc Nacionālpadomes Pēterpilī uz Latvijas teritorijas (zemes) Rīgā Tautas Padome ar Kārli Ulmani proklāmēja Latvijas Neatkarīgu Dēmokratisku Republiku.

Latvijas Dēmokratiskās Republikas Satversme.

Latvju tauta, izlietodama tautu dabiskās, svētākās un viņām neatņemamās pašnoteikšanās tiesības, nolēma sev savas brīvi vēlētas Satversmes Sapulces

¹⁾ Sal. Ligoņņu Jēkaba «Latvijas valsts dibināšana». Rīgā, 1925. g. 387.—401. lap.; sal. tālāk «Valsts pieci gadi» (1918.—1923. g.). Rīgā, 1923. g. Z. Meierovica rakstu «Pirmais ieguvums diplomātijā».

1922. gada 15. februāra kopsēdē valsts satversmi, kurās galvenie pamatlikuma panti ir:

1. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.

2. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.

3. Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale.

Dārgākās mantas — tautas pašnoteikšanos un neatkarību esam ieguvuši. Atliek tikai nesavtīgā un apzinīgā darbā izveidot Latviju, lai latvju tauta vienmēr arī paliktu neatkarīga, suverēna, lai valsts būtu bagāta, laimīga un lai tanī uzplauktu zinātne un māksla.

Saules mūžu Brīvai Latvijai! Lai Viņā valda Taisnība un vienmēr augstākais likums Tautas griba. Lai mūsu Nacionālā valdība ar Kārli Ulmani priekšgalā to sekmīgi veic par godu un svētību Latviešu Tautai.

